

ЖОВТЕНЬ 2020

Особливості функціонування судів в умовах пандемії Covid-19

Базовий посібник

Базовий посібник

Особливості функціонування судів в умовах пандемії COVID-19

жовтень 2020 р.

Посібник розроблений Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЕ. Переклад здійснений за підтримки Координатора проектів ОБСЕ в Україні.

ЗМІСТ

A.	ВСТУП	6
1.	Вступ та мета	6
2.	Методологія	6
3.	Зобов'язання ОБСЄ та міжнародне право	8
4.	Запобіжники, що зазнають особливого ризику в умовах надзвичайної ситуації	10
B.	ЗАГАЛЬНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКЛИКИ	11
1.	Відмінності між різними країнами та різними судами	11
2.	Потреба у постійному перегляді та адаптації	12
3.	Контекст чинних викликів для судових систем	12
4.	Співпраця між правниками та важливість комунікації	13
5.	Хто ухвалює рішення?	14
6.	Непропорційний вплив на певні групи	15
7.	Законність, захист даних та конфіденційність	16
8.	Рекомендації.....	16
C.	СУДИ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ.....	17
1.	Визначення невідкладних справ	17
2.	Хто визначає, чи справа є невідкладною?	20
3.	Відчутний вплив зовнішнього тиску на суди	21
4.	Рекомендації	22
D.	ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ТА ІНШІ ІТ-РІШЕННЯ	23
1.	Електронне управління порядком розгляду справ	23
2.	Проблеми, пов'язані із застосуванням ІТ-рішень	24
3.	Проведення відеоконференцій та дистанційних слухань	25
4.	Умови та критерії для проведення дистанційних слухань	26
5.	Занепокоєння щодо справедливості судового розгляду	27
6.	Практичні питання та судовий етикет	29
7.	Міркування щодо використання технологій судами у майбутньому	30
8.	Рекомендації	31

Е.	ЗДОРОВ'Я ТА БЕЗПЕКА СУДДІВ, ПРАЦІВНИКІВ СУДІВ ТА ВІДВІДУВАЧІВ	32
1.	Хто ухвалює рішення?	33
2.	Управління фізичним простором та кадрове забезпечення	34
3.	Порядок забезпечення захисту здоров'я та безпеки у судах	35
4.	Чи змушувати людей приходити до суду?	37
5.	Рекомендації	39
Ф.	ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНОСТІ СПРАВ ТА ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ НЕРОЗГЛЯНУТИХ СПРАВ	39
1.	Вирішення проблеми нерозглянутих справ	40
2.	Рекомендації.....	42
Г.	НОВІ ВИДИ СПРАВ	42
1.	Огляд видів та кількості справ	42
2.	Рекомендації	45
Н.	ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ СУДІВ ТА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ	45
1.	Фінансові наслідки та адаптація	45
2.	Розподіл справ	46
3.	Добір, оцінювання та підвищення суддів	46
4.	Статистика та збір даних	47
5.	Потреби у навчанні	49
6.	Рекомендації	50

ДОДАТОК 1: КОНТРОЛЬНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ	52
ДОДАТОК 2: СПИСОК РЕСУРСІВ ТА ПУБЛІКАЦІЙ.....	56

Акроніми/скорочення

СЕРЕJ	Європейська комісія з питань ефективності правосуддя
ENCJ	Європейська мережа рад правосуддя
ICJ	Міжнародна комісія юристів
ОНСНR	Управління Верховного комісара ООН з прав людини
WHO	Всесвітня організація охорони здоров'я

А. ВСТУП

1. Вступ та мета

Пандемія COVID-19 створила значні виклики для забезпечення верховенства права в низці держав, зокрема для функціонування судів під час надзвичайного стану, запровадження комендантської години та карантину.

Однак, суди виконують життєво важливу функцію у період пандемії та після неї, що полягає, серед іншого, у забезпеченні судового перегляду законодавства щодо надзвичайного стану та ефективного захисту від запровадження надмірних надзвичайних заходів в окремих випадках. Окрім цього, необхідно забезпечити безперервний доступ до судів для вирішення інших нагальних правових питань, а також для забезпечення доступу до правосуддя загалом. Суди намагалися вирішити цю проблему у різні способи: деякі закривалися повністю, а деякі залишалися частково відкритими, але всім довелося швидко рухатися у напрямку здійснення правосуддя дистанційно та за допомогою онлайн-платформ.

У світлі безпрецедентної ситуації терміново потрібні рекомендації для політиків, законодавців, судів, асоціацій суддів, рад правосуддя та інших органів самоврядування, юристів та інших спеціалістів у сфері права. Однак навколишній світ стрімко змінюється – те, що є терміновим, необхідним та доцільним, в один момент може швидко змінитись і навіть неодноразово, залежно від того, в якій фазі пандемії COVID-19 знаходяться країни, або навіть різні регіони країн.

Отже, у цій публікації, яка має форму базового посібника, ми намагаємося надати своєчасні поради та рекомендації, визнаючи з огляду на складність питань та «експериментальний» характер заходів, вжитих під час цієї надзвичайної ситуації, що їхній вплив ще не може бути повністю оцінений.

У продовження теми, викладеної у главі «Органи юстиції» звіту БДПЛ щодо зобов'язань ОБСЄ стосовно людського виміру та реагування держав на пандемію COVID-19¹, основним завданням цього посібника є огляд викликів, які постають перед судами під час та після пандемії.

У роботі над питаннями функціонування судів під час та після пандемії особливо плідною була співпраця з Європейською асоціацією суддів (ЕА), члени якої стикнулися з пандемією COVID раніше, ніж в інших регіонах ОБСЄ, а отже змогли поділитися корисним досвідом з іншими країнами, які були ще далеко позаду.

БДПЛ висловлює щирю подяку всім суддям, представникам рад правосуддя та асоціацій суддів, громадянському суспільству та науковцям за участь у консультаціях, обмін досвідом, за надання документів, коментарів та зауважень протягом усього процесу консультацій. Їхня відданість та уважне ставлення відігравали надзвичайно важливу роль у підготовці цього звіту.

2. Методологія

Ця публікація базується на всебічному кабінетному дослідженні, аналізі численних документів та кейсів конкретних країн, отриманих від мережі БДПЛ, великої кількості розмов та листів, участі у кількох відповідних вебінарах, проведених іншими організаціями, а також низці онлайн-консультацій, проведених БДПЛ, з представниками судових органів та судових організацій, адвокатури та

¹ Див. також [Зобов'язання ОБСЄ щодо людського виміру та реагування держав на пандемію Covid-19](#), БДПЛ, липень 2020 року, II.1.C.

громадянського суспільства. У процесі цих консультацій також збирались приклади того, як різні суди в країнах-учасницях ОБСЄ реагували на пандемію².

У публікації ми також спираємося на доповідь БДІПЛ щодо зобов'язань ОБСЄ стосовно людського виміру та реагування держав на пандемію COVID-19³, опубліковану в липні 2020 року.

Онлайн-консультації, проведені БДІПЛ у квітні-червні 2020 року:

- 9 квітня 2020 року: вебінар «Функціонування судів в умовах пандемії COVID-19»⁴;
- 7 травня 2020 року: вебінар «Суди та наслідки пандемії COVID-19»⁵;
- 4 червня 2020 року: онлайн-консультація щодо заходів із охорони здоров'я та забезпечення безпеки у контексті відновлення роботи судів⁶;
- 9 червня 2020 року: онлайн-консультація «Як визначати черговість справ, тобто визначення пріоритетності справ та судових закладів під час закриття та після поновлення роботи судів»⁷;
- 18 червня 2020 року: онлайн-консультація «Нові види справ як наслідок пандемії»⁸;
- 16 червня 2020 року: правова ініціатива Центральної та Східної Європи (СЕЕЛІ) спільно з БДІПЛ організувала вебінар на тему «Стратегії виходу та управління судами після COVID-19»⁹;
- 17 серпня 2020 року: онлайн-консультація щодо проєкту базового посібника з питань функціонування судів під час пандемії COVID-19¹⁰.

До цієї публікації ми прагнули включити різноманітні кейси різних країн та регіонів, але ми не ставили за мету охопити всі 57 країн-учасниць ОБСЄ. Ми намагалися забезпечити географічно репрезентативний підхід, однак це не завжди було можливо. Наведені приклади є ілюстративними, а не вичерпними, отже вони застосовуються для надання інформації про виклики, заходи та практики, а не для виділення окремих країн або судів. Наприкінці кожної глави наводяться рекомендації, зведені в контрольний перелік наприкінці Посібника (Додаток I), щоб допомогти судам організувати свою роботу під час майбутніх пандемій та надзвичайних ситуацій.

Ми вдячні за співпрацю Європейській асоціації суддів (ЕА), Асоціації європейських суддів адміністративних судів (АЕА), Інституту правової ініціативи Центральної та Східної Європи (СЕЕЛІ), Консультативній раді європейських суддів Ради Європи (СЄЕ), Міжнародній комісії юристів (ІС), організації «Fair Trials» та Бінгемському центру верховенства права, а також багатьом іншим організаціям, які щедро ділилися своїми знаннями та досвідом.

² Приклади, наведені у цьому документі, що були зібрані під час таких консультацій на вебінарах, позначені у цьому Посібнику як «Консультації під час вебінарів, проведених у червні 2020 року».

³ Див. також БДІПЛ, [Зобов'язання ОБСЄ щодо людського виміру та реагування держав на пандемію COVID-19](#), липень 2020 року, II.1.C

⁴ [Функціонування судів в умовах пандемії COVID-19](#), БДІПЛ, 9 квітня 2020 року.

⁵ [Функціонування судів в умовах пандемії COVID-19](#), БДІПЛ, 7 травня 2020 року; див. також [Функціонування судів та наслідки пандемії COVID-19](#), веб-сайт Консультативної ради європейських суддів, онлайн-зустріч 7 травня 2020 року.

⁶ Стратегії виходу та управління судами після COVID-19, БДІПЛ, 4, 9 та 18 червня 2020 року.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ [Доступ до правосуддя під час та після пандемії](#), веб-сайт Інституту СЕЕЛІ, спільний семінар СЕЕЛІ/БДІПЛ, відвідано 16 жовтня 2020 року.

¹⁰ Метою видання цієї публікації як «Базового посібника» є визнання необхідності забезпечення своєчасних рекомендацій та водночас надання можливості його оновити та переглянути у світлі обставин, що швидко змінюються.

3. Зобов'язання ОБСЄ та міжнародне право

Гельсінський заключний акт, підписаний у 1975 році, що вважається установчим документом ОБСЄ, зобов'язує держави-учасниці ОБСЄ «поважати основоположні права та свободи людини» та «сприяти і заохочувати ефективну реалізацію громадянських, політичних, економічних, соціальних, культурних та інших прав та свобод, що впливають з невід'ємної людської гідності». Держави-учасниці повинні «виконувати свої зобов'язання, викладені в міжнародних деклараціях та угодах у цій сфері, включаючи, зокрема, Міжнародні пакти про права людини, які можуть мати для них обов'язкову силу» (Стаття VII).

Дотримання принципів верховенства права, «що базується на повазі до міжнародно визнаних прав людини, включно з правом на справедливий судовий розгляд, правом на ефективний правовий захист та правом на захист від свавільного арешту чи затримання»¹¹, ще ніколи не було більш актуальним, ніж у часи кризи та надзвичайних ситуацій. Забезпечення незалежності судової системи неодноразово визнавалося передумовою верховенства права та фундаментальною гарантією справедливого судового розгляду¹².

Більше того, держави-учасниці ОБСЄ однозначно наголошували на тому, що верховенство права полягає не лише у формальному забезпеченні законності, а в справедливості, заснованій на визнанні та повному прийнятті вищої цінності людської особистості, що має бути гарантоване інституціями, які забезпечують основу для його повноцінної реалізації¹³. Задля забезпечення верховенства права та доступу до правосуддя в ширшому плані держави-учасниці зобов'язуються приділяти належну увагу ефективному здійсненню правосуддя та належному управлінню судовою системою¹⁴.

Навіть в умовах надзвичайної ситуації слід забезпечити загальну повагу до принципів верховенства права¹⁵. Зокрема, посилання на стан надзвичайної ситуації «не може використовуватися для підриву демократичного конституційного ладу, а також не має бути спрямоване на знищення міжнародно визнаних прав людини та основних свобод»¹⁶, а «фактичне запровадження або продовження надзвичайного стану, що не відповідає положенням закону, є неприпустимим»¹⁷.

У документі Московської наради 1991 року також зазначається, що держави-учасниці «намагатимуться забезпечити, щоб юридичні гарантії, необхідні для підтримання верховенства права, залишались чинними під час надзвичайного стану»¹⁸. Держави-учасниці ОБСЄ також цілеспрямовано взяли на себе зобов'язання забезпечити на законодавчому рівні контроль за рішеннями про запровадження надзвичайного стану, а також за правилами, пов'язаними з надзвичайним станом, та за виконанням таких правил¹⁹.

Відповідно до міжнародних інструментів, держави можуть тимчасово обмежувати

¹¹ Рішення Ради міністрів ОБСЄ №12/05, [Забезпечення реалізації прав людини та верховенства права у системах кримінального правосуддя](#), Любляна, 6 грудня 2005 року.

¹² Рішення Ради міністрів ОБСЄ №4/06, [Брюссельська декларація про системи кримінального правосуддя](#), Брюссель, 5 грудня 2006 року.

¹³ Рішення Ради міністрів ОБСЄ №12/05, [Забезпечення реалізації прав людини та верховенства права у системах кримінального правосуддя](#), Любляна, 6 грудня 2005 року.

¹⁴ Рішення Ради міністрів ОБСЄ. Рішення №5/06, [Організована злочинність](#), Брюссель, 5 грудня 2006 року, п. 4.

¹⁵ Див., наприклад, Комісія з питань прав людини, ССРР/С/21/Rev.1/Add.11, [Загальний коментар №29. Надзвичайні ситуації \(стаття 4\)](#), 31 серпня 2001 року, п. 2.

¹⁶ Конференція з питань безпеки та співробітництва в Європі (КБСЕ), [Документ Московської зустрічі Конференції з людського виміру КБСЕ](#), Москва, 3 жовтня 1991 року, п. 28,1.

¹⁷ Там само, п. 28,4.

¹⁸ Там само, п. 28,8.

¹⁹ Там само; щодо обмежень та пов'язаних зобов'язань ОБСЄ див. [Зобов'язання ОБСЄ щодо людського виміру та реагування держав на пандемію Covid-19](#), БДІПЛ, липень 2020, року, стор. 21 та далі.

певні права в умовах надзвичайної ситуації (стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП), стаття 15 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ)). Однак, певні права не підлягають обмеженню навіть у надзвичайних ситуаціях²⁰. До них належать право на захист від катувань та жорстокого поводження, а також елементи права на справедливий суд, такі як презумпція невинуватості, а також права, необхідні для забезпечення захисту прав, що не можуть бути обмежені, зокрема право на ефективний засіб правового захисту.

Навіть тоді, коли звуження прав не передбачається, екстрені заходи, що обмежують права людини та основні свободи, повинні відповідати вимогам, передбаченим міжнародними документами з прав людини. Відповідні обмеження мають запроваджуватись законом, бути необхідними, пропорційними та недискримінаційними. Обмеження не повинні застосовуватись таким чином або такою мірою, що порушує саму суть права на справедливий суд²¹. Під час надзвичайного стану держави-учасниці взяли на себе зобов'язання «переконатися, аби юридичні гарантії, необхідні для підтримання верховенства права, залишались в силі» та «забезпечити у своєму законодавстві контроль за правилами, пов'язаними із надзвичайним станом, а також виконанням відповідних нормативних актів»²². Як зазначає Управління Верховного комісара з прав людини (ОНЧР), також має існувати «цілеспрямований судовий нагляд за надзвичайними заходами або надзвичайним станом, аби забезпечити їхню відповідність обмеженням», передбаченим міжнародним правом²³. Крім того, «надзвичайні заходи, включно з обмеженням або призупиненням певних прав, підлягають періодичному та незалежному перегляду законодавцем»²⁴.

Сіракузькі принципи щодо обмеження та звуження положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (Сіракузькі принципи) наголошують на тому, що «відмова у реалізації певних прав, що є основоположними з точки зору людської гідності, ніколи не може бути суворо необхідною у будь-якій можливій надзвичайній ситуації. Повага до цих основоположних прав є надзвичайно важливою для забезпечення реалізації прав, що не можуть бути обмежені»²⁵.

Сіракузькі принципи визначають, що обмеження щонайменше повинні:

- бути передбачені законом та здійснюватися відповідно до нього;
- бути спрямовані на досягнення законної мети у загальних інтересах;
- бути суворо необхідними в демократичному суспільстві для досягнення цілі;
- передбачати найменше втручання та обмеження для досягнення цілі;
- базуватись на наукових доказах та не застосовуватись у свавільний або дискримінаційний спосіб; та
- мати обмежену тривалість, передбачати повагу до людської гідності та підлягати перегляду.

²⁰ До прав, відхилення від забезпечення яких не дозволяється, належать заборона катувань та жорстокого поводження, заборона рабства і примусової праці, право на життя та заборона зворотної дії кримінального законодавства (стаття 4.2 МПГПП та стаття 15.2 ЄКПЛ). Крім того, було визнано, що інші права також не можуть бути обмежені, зокрема право на ефективний правовий захист, оскільки воно є невід'ємним для здійснення інших прав, які не можуть бути обмежені (Комітет з питань прав людини, [Загальний коментар №29](#), п. 14); основоположні принципи справедливого суду (Загальний коментар №29, п. 16; та [Загальний коментар №32](#), ч. 6), що передбачають право на розгляд справи незалежним та неупередженим судом (Загальний коментар №32, п. 19), презумпція невинуватості (Загальний коментар №32, п. 6) та право на доступ до адвоката; а також право заарештованих або затриманих осіб бути негайно переданими до (незалежного та неупередженого) судового органу для негайного вирішення питання щодо законності затримання та видання розпорядження про звільнення у разі незаконного затримання/реалізації права на перегляд рішення про правомірність утримання під вартою (Загальний коментар №29, п. 16; та [Загальний коментар №35](#), п. 67).

²¹ Див., наприклад, [Сіракузькі принципи щодо обмеження та звуження положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права](#), (1985) (Сіракузькі принципи), ст. I. Положення про обмеження.

²² Документ Московської наради (1990), п. 28(8).

²³ [Надзвичайні заходи та COVID-19: Керівництво](#), БДІПЛ, 27 квітня 2020 року, стор. 3.

²⁴ Там само.

²⁵ [Сіракузькі принципи щодо обмеження та звуження положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права](#), (1985) (Сіракузькі принципи), п. 70.

Для отримання подальшої інформації про зобов'язання ОБСЄ та міжнародне право в контексті надзвичайних ситуацій див. Звіт БДІПЛ про зобов'язання ОБСЄ щодо людського виміру та реагування держав на пандемію COVID-19²⁶.

4. Запобіжники, що зазнають особливого ризику в умовах надзвичайної ситуації

Як зазначається в останній Заяві Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ), ключові стандарти, що лежать в основі функціонування судів, повинні продовжувати діяти навіть у надзвичайних ситуаціях²⁷.

Найважливіше те, що право на справедливий судовий розгляд, що застосовується як у цивільному, так і у кримінальному провадженні, як передбачено у статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (МПГПП) та статті 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), зазнає особливої загрози. Це право охоплює принципи презумпції невинуватості; право на публічне слухання та захист; рівність сторін; право на законне представництво; на вивчення доказів та заслуховування свідків інших сторін; а також право на надання перекладача у разі потреби²⁸.

Функціонуюча судова система та право на справедливий судовий розгляд також є передумовами для запобігання свавільному позбавленню волі. Наприклад, стаття 9 МПГПП та стаття 5 ЄКПЛ передбачають проведення судового розгляду протягом розумного строку та надання різних гарантій, включаючи перевірку законності затримання компетентним судом²⁹. Важливо зазначити, що стаття 9 (3) МПГПП передбачає: «кожна заарештована або затримана за кримінальним обвинуваченням особа в терміновому порядку доставляється до судді чи до іншої службової особи, якій належить за законом право здійснювати судову владу», причому Комітет з прав людини зазначає, що це має відбутись «особисто»³⁰.

Очевидно, що для спостерігачів за судовим процесом та осіб, які здійснюють нагляд за місцями позбавлення волі, виникають труднощі з доступом до слухань та ізоляторів, тим самим створюючи загрозу для виконання ними своєї ролі у виявленні та попередженні порушень³¹. Незалежний моніторинг місць позбавлення волі є загально визнаним захистом від катувань та жорстокого поводження, захист від яких є правом, що не може бути обмеженим.

Потреба оперативно реагувати на швидкі зміни ситуації безпрецедентного характеру неодмінно створює ризик з точки зору принципів законності та правової визначеності. Обмеження національних парламентів у часи блокування та спокуса політиків різних рівнів прийняти безліч законів та нормативних актів без проведення консультацій ще

²⁶ Зобов'язання ОБСЄ та відповідне міжнародне право узагальнено у Главі I.1.A, «Стислий виклад пов'язаних міжнародних стандартів та зобов'язань ОБСЄ» та на початку кожного тематичного розділу.

²⁷ Заява СЕРЕJ. Вивчені уроки та виклики, що постають перед судовою владою під час та після пандемії COVID-19, СЕРЕJ, Спеціальне віртуальне пленарне засідання СЕРЕJ, Страсбург, 10 червня 2020 року.

²⁸ Див. також [Зобов'язання ОБСЄ щодо людського виміру та реагування держав на пандемію Covid-19](#), БДІПЛ, липень 2020 року, Глава 1.

²⁹ Комітет прав людини, [Загальний коментар №35, стаття 9 \(Свобода та безпека людини\)](#), CCPR/C/GC/35, 16 грудня 2014 року.

³⁰ Там само, Розділ IV.

³¹ Підкомітет ООН з питань запобігання катуванням (SPT), «Поради Підкомітету державам-учасницям та національні превентивні механізми, що стосуються пандемії коронавірусу (COVID-19)», CAT/OP/10, 7 квітня 2020 року; Європейський комітет із запобігання катуванням, «Заява про принципи, що стосуються лікування осіб, позбавлених волі, в контексті пандемії коронавірусу (COVID-19)», SPT/Inf (2020) 13; Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ) та Асоціація з питань запобігання катуванням, Керівництво. «Моніторинг місць позбавлення волі у період пандемії COVID-19», Варшава, ОБСЄ/БДІПЛ та АРТ 2020.

більше посилюють проблему. Загалом, існує значний ризик розхитування принципів верховенства права у відповідь на цю пандемію та на надзвичайні ситуації загалом.

У періоди надзвичайних ситуацій існує тенденція, коли виконавча гілка перебирає більше влади, підриваючи принцип поділу влади та незалежності судової гілки. Ця небезпека може ще більше проявлятися у надзвичайних ситуаціях, таких як пандемія COVID-19, враховуючи карантинні заходи та спричинене цим зменшення функціональної спроможності парламентів та судів. Існує ризик того, що дисбаланс між трьома гілками державної влади збережеться після закінчення надзвичайної ситуації, і тим самим буде «нормалізований».

Тому вкрай важливо постійно переглядати та переоцінювати надзвичайні заходи з точки зору вимог щодо їхньої необхідності, пропорційності та недискримінаційності. Як зазначає Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ), варто пам'ятати про принципи «гнучкості, діалогу, інновацій та врахування потреб і ситуації вразливих груп»³².

В. ЗАГАЛЬНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКЛИКИ

1. Відмінності між різними країнами та різними судами

Під час пандемії перед судами постала безліч викликів. Деякі приміщення та будівлі судів були закриті повністю, інші частково, розглядаючи лише «невідкладні» справи³³. Яким чином судді та працівники суду мали змогу працювати особисто та дистанційно протягом цього часу, залежало від реагування конкретної країни на пандемію, норми, накладені владою, а також від типу суду та справ, що розглядаються.

Не всі приміщення судів, співробітники або представники судової влади мали можливість працювати, що вплинуло на визначення пріоритетності та розподіл справ. У деяких країнах судам довелося розподіляти приміщення та персонал між різними судами (сімейними, кримінальними, цивільними та адміністративними судами, якщо вони відокремлені), і такі суди могли враховувати різні критерії для визначення пріоритетності.

Ця ситуація та її безпосередні результати мали низку наслідків³⁴. Відбувся швидкий перехід до роботи в режимі онлайн з метою вирішення проблеми карантину та правил фізичного дистанціювання. Було прийняте законодавство щодо надзвичайного стану, іноді – з обмеженими можливостями для парламентського контролю. Окрім того, швидкість внесення змін до законів та нормативних актів ускладнила оскарження правових викликів у судах. Були прийняті численні закони, положення та політики, спрямовані на функціонування судової влади, до яких часто вносяться поправки, причому підходи не завжди узгоджуються. Більше того, до органів суддівського самоврядування та асоціацій суддів не завжди звертались для проведення консультацій щодо відповідних заходів та їхнього можливого впливу на судову систему. Крім того, виникли напруження між судовою владою та адвокатами, або між державними органами (наприклад, виконавчою та судовою гілками), кожна з яких має свої власні пріоритети та вимоги. Загалом у багатьох юрисдикціях можна спостерігати відсутність єдиного підходу до правосуддя під час надзвичайного стану.

Не всі суди у всіх країнах мали однакові проблеми. Спостерігались істотні розбіжності

³² [Заключне слово Ханни Юнкер, Департамент правосуддя та правового співробітництва Генерального директорату з прав людини та верховенства права, СЕРЕЈ, Спеціальне віртуальне пленарне засідання СЕРЕЈ, Страсбург, 10 червня 2020 року.](#)

³³ Наприклад, у Хорватії, на Кіпрі та в Данії; див. [Пандемія коронавірусу у ЄС - наслідки з точки зору основоположних прав: фокус на застосунках для відстеження контактів](#), Агентство з питань основоположних прав, Бюлетень № 2, 21 березня – 30 квітня 2020 року, стор. 28.

³⁴ Див. Річард Сасскінд (Richard Susskind), [Майбутнє судів](#), The Practice, т. 6, вип. 5, 2020 р.

в тому, як країни підходили до організації роботи судів, і в середині самих країн також можна було побачити відмінності. Так само юрисдикції англосаксонського та романо-германського права могли стикатися з різними проблемами у процесі адаптації до пандемії. Крім того, різні суди та трибунали, незалежно від того, чи є вони кримінальними, адміністративними, цивільними, імміграційними чи сімейними – першої чи апеляційної інстанції – не всі стикалися з однаковими проблемами, продовжуючи працювати протягом цього часу.

2. Потреба у постійному перегляді та адаптації

Протягом пандемії навколишній світ стрімко змінювався. Те, що вважалося невідкладним, у певний момент змінювалося, коли країни проходили різні етапи пандемії, зокрема після зняття карантинних обмежень. Крім того, можуть існувати різні або конкуруючі впливи стосовно того, що вважати пріоритетним, в тому числі з точки зору суддів та адвокатів.

Коли країни почали виходити з карантину, суди ініціювали розробку «стратегій виходу»³⁵. У Данії, наприклад, «План відновлення роботи судів» визначав справи, провадження у яких може здійснюватися без фізичної присутності, провадження, які слід розглядати в залі засідань, та провадження, що вимагають особливої уваги. Цей план містив критерії визначення пріоритетності справ, управління забезпеченням захисту здоров'я та безпеки у приміщеннях суду, поведження з інфікованими та тими, хто має симптоми COVID-19 або перебуває у групі ризику, використовуючи гнучкий підхід до справ³⁶. Інший приклад – Фінляндія, де 29 травня 2020 року Національна судова адміністрація опублікувала «план відновлення», розроблений у співпраці з медиками³⁷.

3. Контекст чинних викликів для судових систем

Реагування на пандемію COVID-19 відбувалось на тлі викликів, що поставали перед судами протягом багатьох років у різних країнах. Залишились такі проблеми, як фінансові обмеження, неефективні процедури та нездатність забезпечити швидке здійснення правосуддя. Крім того, занепокоєння щодо забезпечення верховенства права у деяких країнах через кризу ще більше посилюються. Крім цього, у деяких державах-учасницях під час пандемії спостерігався зсув влади від судової до виконавчої гілки, і викликає занепокоєння той факт, що це може «унормуватись» та стати постійним. Крім того, у деяких юрисдикціях відсутність функціонуючого Конституційного та Верховного Суду перешкоджала ефективному контролю законодавства щодо надзвичайного стану³⁸.

Позитивним є те, що пандемія створила стимул для країн для перегляду та реформування систем правосуддя. Завдяки цьому відбулося повернення до дискусій, наприклад, про віртуальне правосуддя та його дистанційне здійснення, а також до обговорення того, як зменшити надмірну криміналізацію та надмірне ув'язнення шляхом посилення використання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та підходів, що базуються на залученні громади, до реабілітації правопорушників (наприклад, утримання від засудження до ув'язнення за незначні правопорушення, не

³⁵ Наприклад, Бельгія. Див., наприклад, [Exit-strategie de la crise COVID-19 dans les cours et tribunaux](#), 16 травня 2020 року.

³⁶ Маріанне Грем Найбро (Marianne Gram Nybroe), [План відновлення роботи судів у Данії](#), 14 травня 2020 року.

³⁷ [Управління організацією роботи судової влади – збірка коментарів та зауважень щодо різних країн, Фінляндія, СЕРЕ](#), відвідано 16 жовтня 2020 року; [Tuomioistuinviraston palautumissuunnitelmassa suosittelaaan, että keskeytetyjä toimintoja käynnistettäisiin harkiten uudelleen](#), веб-сайт Tuomioistuinvirasto Domstolsverket, 29 травня 2020 року.

³⁸ Наприклад, в Албанії, відповідно до інформації, отриманої під час консультацій БДПЛ, проведених у червні 2020 року.

пов'язані з насильством)³⁹.

4. Співпраця між правниками та важливість комунікації

Судова система базується на взаємодії між багатьма суб'єктами, включаючи представників різних професій (наприклад, адвокати, помічники адвокатів, працівники служби пробації), а також громадськість. Враховуючи це, політики та практики мають консультиватись з представниками відповідних юридичних професій, ухвалюючи рішення щодо вжиття заходів під час та після пандемії.

Це має вирішальне значення для врахування всіх можливих наслідків та впливів вжитих заходів, забезпечення якнайшвидшого розповсюдження інформації серед усіх потенційно постраждалих сторін та уникнення конфлікту в судовій сфері у кризовий період. Наприклад, в Греції адвокати оголосили страйк після прийняття рішення про відновлення роботи деяких судів, посилаючись на те, що з ними не консулювались щодо цих планів, і, крім цього, відновлення роботи не було схвалено органами охорони здоров'я⁴⁰. 1 квітня в Іспанії три з чотирьох основних асоціацій суддів надіслали терміновий лист до Постійної комісії Генеральної ради правосуддя, в якому попереджали, що вони відмовляються працювати, якщо їм не будуть надані реальні засоби захисту здоров'я⁴¹.

Враховуючи це, як зазначила Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ), «Ширші консультації та координація з усіма фахівцями юстиції (включаючи юристів, виконавців, посередників та соціальні служби) допоможуть забезпечити належний рівень доступу до правосуддя»⁴². Обмін досвідом також відіграє вирішальну роль з точки зору врахування вивчених уроків у будь-якому майбутньому реагуванні на пандемію.

Співпраця із судами у запровадженні надзвичайних заходів (Албанія)

16 квітня Албанська судова рада (KLGJ) створила Тимчасовий комітет, уповноважений аналізувати законодавчу базу та визначати проблеми, пов'язані з інфраструктурою судів. Комітету також було доручено розробляти, пропонувати та контролювати заходи, що стосувались судових служб під час пандемії COVID, у співпраці з судовими радами та головами судів. У рамках наданого йому мандату Комітет розробив керівну інструкцію для судів щодо заходів, які мають вживатись під час пандемії, для надання судових послуг. Інструкція передбачала запобіжні заходи з попередження розповсюдження інфекції, а також містила положення щодо планування та адміністративних заходів із ведення провадження, а також адміністративних заходів із надання судових послуг⁴³.

Крім того, про заходи та протоколи, прийняті стосовно судів, слід повідомляти всім відповідним особам, включаючи адвокатів та їх асоціації, для отримання їхньої думки⁴⁴. Враховуючи характер пандемії та необхідність внесення швидких коректив, необхідна

³⁹ Див. [Глобальні тенденції діяльності в'язниць у 2020 році. Альтернативи ув'язненню](#), Penal Reform International, травень 2020 р.

⁴⁰ [Пандемія коронавірусу в ЄС – наслідки з точки зору основоположних прав: фокус на застосунках для відстеження контактів](#), Агентство з питань основоположних прав, Бюлетень №2, 21 березня – 30 квітня 2020 року, стор. 28.

⁴¹ Деніел Амеланг (Daniel Amelang), [Коронавірус в Іспанії: Поліція заходить занадто далеко, а судовий захист розвивається](#), liberties.eu, 1 квітня 2020 року; [Los jueces amenazan a Lesmes: o en 24 horas les dota de autoprotección o cerrarán juzgados de guardia](#), Europapress.en, 18 травня 2020 року.

⁴² [Заява СЕРЕJ. Вивчені уроки та виклики, що постають перед судовою владою під час та після пандемії COVID-19](#), СЕРЕJ, Спеціальне віртуальне пленарне засідання СЕРЕJ, Страсбург, 10 червня 2020 року.

⁴³ [PËR PËRCAKTIMIN E MASAVE PËR KUFIZIMIN E PËRHAPIES SË COVID-19 GJATË USHTRIMIT TË VEPRIMTARISË GJYQËSORE DHE ADMINISTRATIVE NË GJYKATA](#), Вища судова рада Республіки Албанія, Інструкція № 146, 27 квітня 2020 року.

⁴⁴ [Заява СЕРЕJ. Вивчені уроки та виклики, що постають перед судовою владою під час та після пандемії COVID-19](#), СЕРЕJ, Спеціальне віртуальне пленарне засідання СЕРЕJ, Страсбург, 10 червня 2020 року.

ефективна комунікація протягом дуже короткого періоду часу, наприклад, щодо особистої присутності у суді, щодо випадків, коли слухання відбуватимуться дистанційно, щодо критеріїв, які будуть використовуватись для визначення невідкладних справ, та щодо визначення пріоритетності справ для уникнення накопичення нерозглянутих справ.

З цією метою низка судів надала на своїх веб-сайтах детальну інформацію. Зокрема, судова служба Ірландії публікувала оновлені відомості про роботу та ведення різних судових справ, включаючи електронні справи та проведення дистанційних слухань⁴⁵. Список відстеження роботи судів та трибуналів уряду Великої Британії містить інформацію про те, які суди відкриті, які укомплектовані, або роботу яких було призупинено⁴⁶.

Для охоплення інших цільових аудиторій можуть знадобитись інші форми комунікації. Наприклад, тим, чия особиста присутність в суді вимагається, ймовірно, треба знати, чи це можливо, і якщо так, то які процедури будуть діяти, коли вони прибудуть. Зокрема, у Словенії особам, запрошеним бути присутніми в суді, надавали докладні протоколи з поясненням, як будуть відбуватись процеси⁴⁷. У державах, що не є учасницями ОБСЄ, деякі суди використовували додаток WhatsApp, щоб підтримувати зв'язок з адвокатами та надавати їм інформацію. Така практика зменшила кількість осіб, яким потрібно було приходити до приміщень судів⁴⁸.

5. Хто ухвалює рішення?

Питання про повноваження та обов'язки щодо ухвалення рішень, тобто хто має повноваження вирішувати, як судова система повинна реагувати на пандемію на різних етапах, виникало неодноразово та мало вирішальне значення, причому застосовувалися різні підходи залежно від проблеми та юрисдикції.

У деяких юрисдикціях рішення про те, як керувати судами під час та після пандемії, ухвалюються органами виконавчої влади, із залученням або без залучення представників судової гілки до консультацій. У деяких країнах, у певних контекстах заходи визначались законодавством та процесуальними законами, тоді як в інших – вони визначались судовими органами, зокрема судовими радами або самими суддями. Стосовно деяких питань ці суб'єкти діяли спільно. У Польщі голови судів ухвалювали рішення, хоча рекомендації готувало Міністерство юстиції⁴⁹. Подібним чином судові ради Литви та Албанії⁵⁰ надавали судовій владі вказівки щодо організації діяльності судів та заходів, які слід вживати під час пандемії.

Підхід судів у федеральній країні (Німеччина)

У Німеччині кожен суддя самостійно вирішував у межах положень чинного законодавства, чи доцільно проводити слухання справи або відкласти розгляд. Були розроблені загальні вказівки, наприклад, у вигляді огляду чинних законодавчих положень, які визначають правові підстави застосування процесуальних альтернатив очному слуханню.

Потенційна проблема незавершених кримінальних проваджень була вирішена шляхом внесення тимчасових змін до законодавства. Для уникнення необхідності поновлювати кримінальні процеси через наслідки пандемії COVID-19, німецький Бундестаг ухвалив нову постанову, згідно з якою суди мали змогу перервати

⁴⁵ [Судова служба Ірландії](#), веб-сайт Судової служби Ірландії, відвідано 18 жовтня 2020 року.

⁴⁶ [Список відстеження роботи судів та трибуналів під час спалаху коронавірусу](#), Уряд Сполученого Королівства, оновлено 2 жовтня 2020 року.

⁴⁷ Консультації під час вебінарів, проведених у червні 2020 року.

⁴⁸ Див., наприклад, у Парагваї [Información General](#), веб-сайт Corte Suprema de Justicia, відвідано 18 жовтня 2020 року.

⁴⁹ Консультації під час вебінарів, проведених у червні 2020 року.

⁵⁰ [Управління організацією роботи судової влади – збірка коментарів та зауважень щодо різних країн](#), СЕРЕJ, відвідано 15 жовтня 2020 року.

основне слухання на максимальний термін у три місяці і десять днів, наприклад, у випадку обмеження діяльності суду або участі осіб, що належать до груп ризику. Крім того, деякі федеральні землі також публікували рекомендації та обов'язкові нормативні акти⁵¹. Однак, чи слід відкладати судові провадження за цих обставин, судді вирішували на власний розсуд. Втім, у розпал пандемії більшість судів (включаючи Федеральний суд, Федеральний адміністративний суд та Федеральний Конституційний Суд) вирішили звести кількість відвідувачів судів до мінімуму⁵².

Досвід свідчить, що необхідно знайти компроміс між вимогою забезпечення чіткості та передбачуваності рішень і пропозицій, з одного боку, та гнучкістю прийняття рішень залежно від справи – з іншого. Перше є невід'ємною частиною запобігання ухваленню свавільних рішень та непередбачуваним результатам для користувачів судових послуг згідно з принципом правової визначеності. Друге дозволяє забезпечити судовий розсуд та врахувати особливості справи, а також місцезнаходження, тип та розмір суду.

6. Непропорційний вплив на певні групи

Очевидно, що в багатьох юрисдикціях спостерігається непропорційний вплив на певні групи, зокрема на ті, що вже є маргіналізованими та вразливими в суспільстві⁵³. Докладніше про вплив надзвичайних заходів на маргіналізовані групи та групи меншин див. всебічну доповідь БДІПЛ про зобов'язання ОБСЄ щодо людського виміру та реагування держав на пандемію COVID-19⁵⁴, опубліковану у липні 2020 року.

Право на доступ до правосуддя для маргіналізованих та вразливих груп має враховуватись у процесі визначення того, що є терміновим, а також у наданні технологічних рішень. Підтримка таких осіб повинна продовжуватися протягом усієї пандемії та має бути адаптована у процесі виходу судів з пандемії.

Зокрема, маргіналізовані громади навряд чи матимуть доступ до технологій проведення відеоконференцій і ризикують опинитися в несприятливому становищі з точки зору доступу до правосуддя⁵⁵. Для людей, які мають вади зору або інтелектуальні порушення, це може вплинути на їхню здатність повноцінно брати участь у будь-якому дистанційному слуханні⁵⁶. Порушення можуть виявлятися не одразу, але все одно можуть ускладнити ефективну участь сторін із когнітивними порушеннями, психічними та/або нервовими захворюваннями⁵⁷.

Особлива увага має приділятися випадкам, коли сторони або свідки потребують забезпечення конфіденційності, приватності та безпеки, наприклад у справах про домашнє насильство, коли партнери-насилники можуть залякувати потерпілих під

⁵¹ [Опитування ССВЕ: обмін досвідом та найкращими практиками між адвокатурами](#), веб-сайт Ради адвокатур та товариств юристів Європи, 2020 р.

⁵² [Зобов'язання ОБСЄ щодо людського виміру та реагування держав на пандемію COVID-19](#), БДІПЛ, липень 2020 року, стор. 75.

⁵³ Див., наприклад, [COVID - це "колосальний тест на лідерство", що вимагає скоординованих дій, сказав Верховний комісар Рад з прав людини](#), Пандемія COVID-19 - Неформальний брифінг для Ради з прав людини, заява Мішель Башеле, Верховного комісара ООН з прав людини, 9 квітня 2020 року; [Заява СЕПЕJ . Вивчені уроки та виклики, що постають перед судовою владою під час та після пандемії COVID-19](#), СЕПЕJ, Спеціальне віртуальне пленарне засідання СЕПЕJ, Страсбург, 10 червня 2020 року.

⁵⁴ Див. також [Зобов'язання ОБСЄ щодо людського виміру та реагування держав на пандемію COVID-19](#), БДІПЛ, липень 2020 року, II.1.C.

⁵⁵ Див., наприклад, [Звіт щодо досягнення рівного правосуддя: запрошення до дій](#), Канадська асоціація адвокатів, листопад 2013 р.

⁵⁶ Найджел Філдінг та ін. (Nigel Fielding et al.) [Оцінювання здійснення правосуддя за підтримки відео-технологій](#), Уповноважений у справах поліції та злочинності Сассексу та Університет Суррея, Кінцевий звіт, версія 11, березень 2020 року. Що стосується відмови у продовженні строків тримання під вартою, суддя Рейнор постановив, що «відсутність фінансування, виділеного Парламентом для забезпечення достатнього простору для проведення судових процесів, не є ані належною, ані достатньою причиною для продовження строку тримання під вартою у цій справі». (справа «R v Richard Graham», 22 липня 2020 року, Королівський суд Вулвіча, п. 34(b)).

⁵⁷ [Інклюзивне правосуддя: система, розроблена для всіх](#), Комісія з питань рівності та прав людини, Сполучене Королівство, червень 2020 року, стор. 17-20.

час відеоконференцій.

Потерпілі від торгівлі людьми під час пандемії COVID-19

Контроль, насильство та ізоляція з боку експлуататорів погіршили ситуацію з потерпілими від торгівлі людьми в результаті пандемії COVID-19, ускладнюючи її через обмеження доступу до допомоги, включаючи медичні послуги, психологічну службу та юридичну допомогу. Зміни в процедурі, затримки та відстрочення в адміністративних, кримінальних та цивільних справах внаслідок надзвичайних заходів негативно вплинули на доступ жертв та постраждалих до засобів захисту, правосуддя та відновлення порушених прав⁵⁸. За даними глобального опитування потерпілих від торгівлі людьми, проведеного БДІПЛ та ООН Жінки (з 27 квітня до 18 травня 2020 року), близько половини постраждалих стикнулися із затримкою надання законного статусу жертви торгівлі людьми або іншими правовими процедурами. Респонденти також відзначали, що вони не отримують інформації про стан їхніх справ⁵⁹.

7. Законність, захист даних та конфіденційність

Незважаючи на те, що ІТ-рішення були необхідними на першій хвилі пандемії, їх використання на додаток чи як альтернативу чинним процедурним вимогам вимагає прийняття чіткої законодавчої бази та повинно відповідати міжнародним стандартам щодо захисту даних та конфіденційності⁶⁰. Ненавмисне поширення конфіденційної інформації (наприклад, внаслідок забутих невимкнених мікрофонів), забезпечення нерозголошення, проблеми із відключенням запису під час приватних слухань – з усіма цими питаннями суди були повинні мати справу⁶¹.

Як розглядається далі в розділі D, під час доступу до файлів та обміну ними у процесі електронної взаємодії між особами та використання відеоконференцій дані повинні передаватися у безпечний та конфіденційний спосіб. Наприклад, у Литві судові органи та працівники судів, які працюють дистанційно, повинні дотримуватися постанови уряду №716 від 24 липня 2013 року про загальні вимоги забезпечення електронної інформаційної безпеки⁶². Експоненціальне та швидке збільшення використання різних технологій у поєднанні із постійними змінами у використовуваних платформах справді викликає занепокоєння щодо захисту таких даних. Крім того, може бути недостатньо чітко визначено, кому належать дані – провайдеру чи суду – зокрема, коли вони зберігаються у хмарах. Отже, міркування про те, де розміщений центр обробки даних, чи існує наскрізне шифрування та вимоги щодо підтвердження конфіденційності користувачів судових послуг – це все інструменти, які можна використовувати для забезпечення більшого захисту⁶³.

8. Рекомендації

- Суди повинні розглядати гнучкі стратегії виходу із обмежень, накладених пандемією.
- Країни повинні уникати «перевиробництва» законів, наказів, положень та інструкцій щодо надзвичайних заходів для судової гілки від різних рівнів влади (законодавчої, виконавчої та судової). Такі закони, накази, положення та інструкції не

⁵⁸ [Керівництво: Пошук рішень для нових тенденцій торгівлі людьми та наслідків пандемії COVID-19](#), БДІПЛ та ООН Жінки, липень 2020 року, стор. 8, 11.

⁵⁹ Там само. стор. 18, 99.

⁶⁰ [Заява СЕРЕІ. Вивчені уроки та виклики, що постають перед судовою владою під час та після пандемії COVID-19](#), СЕРЕІ, Спеціальне віртуальне пленарне засідання СЕРЕІ, Страсбург, 10 червня 2020 року.

⁶¹ Див., наприклад, Ребекка Халпін (Rebecca Halpin), Примітки [L та RS, Дистанційні судові слухання](#), Oireachtas Library and Research Service, 28 липня 2020 року, стор. 19-20.

⁶² [Управління організацією роботи судової влади – збірка коментарів та зауважень щодо різних країн](#), СЕРЕІ, відвідано 15 жовтня 2020 року.

⁶³ [Здійснення правосуддя під час пандемії COVID-19 та подальше використання технологій](#), Постійний міжнародний форум комерційних судів, Меморандум, 29 травня 2020 року, п 5.

повинні містити суперечливі чи розмиті формулювання, а також повинні чітко визначати момент початку та закінчення дії заходів. Закони та нормативні акти, прийняті у відповідь на надзвичайну ситуацію, повинні включати у себе положення про захід, мати тимчасовий характер і, бажано, мають бути відокремленими від звичайного законодавства.

- Суди повинні забезпечити дотримання права на справедливий судовий розгляд під час надзвичайного стану, а також те, щоб ніхто ніколи не зазнавав заходів, які б звужували права, обмеження яких не дозволяється. Судовий контроль має бути доступним для перевірки як конституційності та законності будь-якого оголошення надзвичайного стану, так і будь-яких імплементаційних заходів, оцінки пропорційності обмежень, а також процесуальної справедливості застосування надзвичайного законодавства.
- Вищі судові органи та голови судів повинні видавати вказівки, щоб допомогти окремим суддям у визначенні способу управління реагуванням на пандемію з їхнього боку. Має бути забезпечений зворотний зв'язок та вноситись відповідні зміни до вказівок.
- Суди, визначаючи заходи, повинні враховувати, як забезпечувати баланс між чіткістю і передбачуваністю та судовим розсудом і гнучкістю.
- Суди можуть розглянути питання про створення комітетів, які пропонуватимуть та контролюватимуть заходи з контролю за пандемією.
- Судова влада повинна визначити шляхи обміну практиками реагування на пандемію між різними судами, різними регіонами країни та різними юрисдикціями.
- Слід налагодити діалог із широким колом представників різних професій, зокрема з адвокатами та їхніми асоціаціями, щоб забезпечити належне врахування їхніх міркувань щодо доступу до правосуддя та запровадження заходів безпеки.
- Розробляючи протоколи та заходи реагування на пандемію, суди повинні враховувати потреби вразливих осіб та особливий вплив на їхнє право на справедливий суд та на доступ до правосуддя.
- Будь-які заходи та протоколи слід швидко та регулярно доводити до відома відвідувачів суду доступними способами, враховуючи вразливі аспекти. Тим, чия присутність у суді є необхідною, слід надавати детальні вказівки.
- Мають розглядатись альтернативні засоби спілкування з користувачами судових послуг, щоб зменшити кількість осіб, які відвідують суд.
- Повинна забезпечуватися безпечна та конфіденційна передача даних під час застосування будь-якої технології, що використовується судами.

С. СУДИ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ

Під час карантину суди використовували різні методи та інструменти, щоб визначити, які справи є нагальними та не можуть бути відкладені. Крім того, для управління справами застосовувались технологічні рішення, що часто відбувалось дуже швидко. Вплив пандемії на інших спеціалістів, які співпрацюють із судом, зокрема адвокатів, працівників служби пробації та перекладачів, також вимагав врахування.

1. Визначення невідкладних справ

У світлі часткового або повного закриття судів у багатьох країнах у розпал пандемії спроможність судів розглядати справи зменшилася, що поставило питання про те, розгляд яких справ зупинити, яких – продовжувати, а які справи визначити невідкладними, що іноді називають «визначенням черговості справ». Визначення невідкладності відрізняється у різних країнах та різних видах судів⁶⁴; проте, також

⁶⁴ [Пандемія коронавірусу в ЄС – наслідки з точки зору основоположних прав: фокус на застосунках для відстеження контактів](#), Агентство з питань основоположних прав, Бюлетень №2, 21 березня – 30 квітня 2020 року, стор. 28.

можна знайти певні спільні риси.

Як зазначалося вище, деякі загальні вказівки щодо визначення невідкладності у вигляді законів, нормативних актів або рекомендацій є корисними для уникнення свавілля та забезпечення справедливості, прозорості та послідовності, якщо одночасно забезпечений баланс із гнучкістю для прийняття рішень залежно від справи. Міжнародна комісія юристів (ICJ) та деякі інші організації запропонували корисні принципи для допомоги у визначенні невідкладності⁶⁵.

Ключові критерії повинні враховувати, насамперед, вимоги міжнародного права та необхідність запобігання завданню непоправної шкоди. Відповідно, невідкладні справи повинні стосуватись питань, пов'язаних із порушенням прав, щодо яких заходи з виправлення, швидше за все, будуть неефективними у разі затримки. Така ймовірність існує, коли особливо вразливі особи зазнають ризику завдання фізичної або психічної шкоди чи недбалості. Неодноразово повідомлялось, наприклад, що жінки зазнають підвищеного ризику домашнього насильства у період карантину⁶⁶. Діти, люди похилого віку та люди з обмеженими можливостями також є вразливішими до насильства та недбалості під час надзвичайних ситуацій⁶⁷.

Будь-які критерії призупинення замість продовження процедур та визначення їхньої пріоритетності повинні підлягати попередній консультації з представниками усіх юридичних професій, включаючи суддів та адвокатів, а також з їхніми відповідними асоціаціями. Вони мають бути об'єктивними, справедливими, чіткими та прозорими і не повинні порушувати незалежність судової влади або бути дискримінаційними.

У світлі зобов'язань у сфері прав людини розгляд справ осіб, позбавлених волі, також має бути включений до списку пріоритетних справ, зокрема, осіб після затримання та попереднього ув'язнення, враховуючи їхнє основне право постати перед судом⁶⁸. Справи тих, кого тримали під вартою довше, ніж було б без пандемії, слід також розглядати як невідкладні, пам'ятаючи про обов'язок держав та органів влади забезпечувати якомога коротше запобіжне ув'язнення та необхідність скорочення (або принаймні не збільшення) кількості ув'язнених. Підкомітет ООН з питань запобігання катуванням (SPT) дійсно закликав країни в контексті пандемії «переглянути всі випадки попереднього ув'язнення, щоб визначити, чи вони є суворо необхідними у світлі чинної надзвичайної ситуації в галузі охорони здоров'я, та поширити можливість внесення застави для всіх, крім найбільш серйозних випадків»⁶⁹.

Приклади визначення пріоритетності:

- В Онтаріо (Канада) як невідкладні визначались різні питання, зокрема ті, що стосуються охорони здоров'я та безпеки, захисту дітей тощо. Суди також спиралися на такі критерії, як невідкладність розгляду справи; серйозність (наприклад, чи існує суттєвий вплив на здоров'я або безпеку чи економічний добробут однієї із сторін); конкретність та суттєвість проблеми, тобто чи не є вона теоретичною; також існування доказів, що підтверджують терміновість (наприклад, медичні докази серйозності проблеми зі здоров'ям тощо)⁷⁰.

⁶⁵ [Суди та COVID-19](#), Міжнародна комісія юристів (ICJ), 5 травня 2020 року.

⁶⁶ Див. [Надзвичайна ситуація з коронавірусом: виклики для системи правосуддя](#), Управління Верховного комісара ООН з прав людини (ОНЧР), відвідано 16 жовтня 2020 року; [COVID-19 та припинення насильства щодо жінок та дівчат](#), ООН Жінки, Резюме, 2020 р.

⁶⁷ Див. [Зобов'язання ОБСЄ щодо людського виміру та реагування держав на пандемію COVID-19](#), БДПЛ, липень 2020 року, стор. 20 та стор. 127; [Порядок денний дій](#), Міжвідомча робоча група з питань насильства щодо дітей, квітень 2020 року; [Права людей похилого віку у добу Covid-19](#), Заява Верховного комісара ООН з прав людини Мішель Башеле, 12 травня 2020 року; [Covid-19 та права людей з інвалідністю: Керівництво](#), Управління Верховного комісара ООН з прав людини (ОНЧР), 29 квітня 2020 року.

⁶⁸ Стаття 9 (3) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права передбачає: «Кожна заарештована або затримана за кримінальним обвинуваченням особа в терміновому порядку доставляється до судді чи до іншої службової особи, якій належить за законом право здійснювати судову владу».

⁶⁹ Підкомітет з питань запобігання катуванням (SPT), CAT/OP/40/2, [Поради Підкомітету державам-учасницям та національним превентивним механізмам, що стосуються пандемії коронавірусу \(COVID-19\)](#), 2 квітня 2020 року, Розділ II.9.

⁷⁰ Критерії, визначені суддею Курцом у справі “Томас проти Волебера” (Thomas v. Wohleber,) [2020 ONSC 1965](#)

- Закони, прийняті під час розпалу пандемії в Італії, Португалії та Словенії, передбачали здійснення невідкладних дій, що стосувались ситуацій, коли під загрозою були основоположні права, незважаючи на карантин, такі як провадження у випадках, коли під загрозою опинялись неповнолітні, у справах щодо термінової опіки та домашнього насильства⁷¹.
- У деяких юрисдикціях, наприклад, у Сербії, судові процеси щодо злочинів, скоєних під час надзвичайного стану або пов'язаних з ними, продовжували тривати під час карантину.
- В адміністративних судах Австрії потреба у проміжному захисті прав та законність надзвичайних заходів (швидке забезпечення правової безпеки) були одними з основних міркувань у визначенні невідкладності справ.
- Голландська судова система прийняла загальне положення про розгляд справ, яке серед невідкладних справ визначало слухання деяких кримінальних справ, справ про неплатоспроможність та сімейних справ, як от захист дитини⁷².
- У Північній Македонії рішення Судової ради № 02-606/1⁷³, що набуло чинності 17 березня 2020 року, містило перелік рекомендованих невідкладних справ для судів загальної юрисдикції:
 - кримінальні справи, коли підсудний або деякі з підсудних перебувають під вартою, під домашнім арештом або стосовно них застосовуються інші заходи щодо забезпечення присутності підсудного під час кримінального процесу;
 - кримінальні справи, пов'язані з домашнім насильством;
 - кримінальні справи, в яких обвинувачені не проживають постійно або тимчасово у Північній Македонії, але злочини були скоєні в країні;
 - кримінальні справи, щодо яких є ризик досягнення строку давності;
 - кримінальні справи у конкретних кримінальних правопорушеннях⁷⁴;
 - справи щодо проступків термінового характеру;
 - справи, пов'язані із застосуванням тимчасових заходів;
 - справи, які перебувають у фазі прийняття рішення;
 - справи, в яких існує небезпека порушення принципу швидкого судового розгляду;
 - справи, визначені законом як невідкладні;
 - отримання письмових заяв та інші питання, пов'язані з превентивними кінцевими строками.

Це рішення також включало окремі пункти щодо справ, які підпадають під юрисдикцію апеляційних судів, Верховного Суду країни, Адміністративного суду та Вищого адміністративного суду.

Інші процедурні дії, що стосуються потенційно невинуватого тримання під вартою, також слід вважати пріоритетними, не в останню чергу – з огляду на ризик зараження у зазвичай тісних умовах ув'язнення. ОНЧР та WHO наголошували, що особи, позбавлені волі, є більш вразливими, оскільки поширення вірусу може швидко зростати внаслідок як правило високої концентрації осіб, позбавлених волі, в обмеженому просторі та в умовах обмеженого доступу до гігієни та медичної допомоги в деяких випадках⁷⁵. Робоча група ООН з питань свавільного ув'язнення закликала

[\(CanLII\)](#), 30 березня 2020 року, п. 38.

⁷¹ [Пандемія коронавірусу в ЄС – наслідки з точки зору основоположних прав](#), Агентство з питань основоположних прав, Бюлетень 1, 1 лютого – 20 березня 2020 року.

⁷² [Tijdelijke algemene regeling zaaksbehandeling Rechtspraak](#), Rechtspraak.nl, 28 серпня 2020 року.

⁷³ Рішення Судової ради № 02-606/1 було доповнене ще двома рішеннями. № 02-606/2, що набуло чинності 7 травня 2020 (яким додано до переліку невідкладних справи про домашнє насильство), та № 02-606/4, що набуло чинності 29 травня 2020 року (яким додано положення, що стосується діяльності судів другої та третьої інстанцій та адміністративних судів).

⁷⁴ Такі порушення як «Розповсюдження заразної хвороби» (стаття 205 Кримінального кодексу), «Недотримання медичних норм під час епідемії» (стаття 206), «Ненадання медичної допомоги» (стаття 208), «Перешкоджання службовій особі здійснювати службові дії» (стаття 382), «Напад на службову особу під час виконання службових, поліцейських чи безпекових дій» (стаття 383), «Організація опору» (стаття 387).

⁷⁵ [Проміжні рекомендації, COVID-19: фокус на особах, позбавлених волі](#), Міжвідомчий постійний комітет (IASC), березень 2020 року, стор. 2.

країни переглянути «наявні випадки позбавлення волі в усіх місцях тримання під вартою, щоб визначити, чи затримання все ще залишається обґрунтованим, необхідним та пропорційним в умовах пандемії COVID-19»⁷⁶.

«Невідкладні питання», визначені законом (Словенія)

У Словенії «невідкладні питання» визначені у статті 83 Закону про суди (з поправками, внесеними у липні 2020 року) і включають у себе питання, які можуть бути розглянуті під час літніх канікул з 15 липня до 15 серпня, і у випадках природних та інших серйозних катастроф, епідемій або подібних надзвичайних ситуацій – на основі Указу Голови Верховного Суду Республіки Словенія – невідкладними визначаються такі питання:

1. Розгляд та ухвалення рішення у кримінальних справах, в яких підсудний позбавлений волі або воля підсудного обмежена, а також у кримінальних справах стосовно іноземців, які не є резидентами Республіки Словенія.
2. Позасудові справи, що стосуються тримання осіб у психіатричних відділеннях чи медичних установах.
3. Позасудові справи, що підпадають під дію закону про попередження домашнього насильства.
4. Виконавчі питання, що стосуються процедур захисту інтересів дітей.
5. Питання про прийняття тимчасового рішення.
6. Спори щодо публікації виправлення опублікованої інформації.
7. Інвентаризація майна померлого.
8. Проведення у справах про неплатоспроможність та ліквідацію.
9. Інші питання, визначені як такі законом.

Крім того, національні суди повинні залишатися компетентними та спроможними оцінювати та, за необхідності, скасовувати будь-яке незаконне запровадження чи не виправдане продовження надзвичайних заходів, як наголошував Спеціальний доповідач ООН з питань незалежності суддів та адвокатів⁷⁷.

2. Хто визначає, чи справа є невідкладною?

Хто вирішує, які справи є терміновими, залежить від юрисдикції. У деяких країнах судді самостійно вирішували, які справи є невідкладними у кожному окремому випадку, як, наприклад, в Албанії, де були дуже загальні або навіть відсутні розпорядження, зокрема з боку судових рад. У Словенії натомість перелік невідкладних справ був визначений законом (див. вище)⁷⁸. У Греції «невідкладні справи», що мають розглядатися судами протягом усієї пандемії COVID-19, були чітко визначені законом⁷⁹.

Двоаспектний підхід, коли рішення ухвалюються окремими суддями в кожному конкретному випадку, але ґрунтуються на загальних вказівках та/або рекомендаціях судових рад, виглядає розумним компромісом. Положення чи рекомендації щодо критеріїв, які слід враховувати, є корисними для уникнення свавілля та забезпечення справедливості, прозорості та послідовності. Водночас, індивідуальний підхід відповідає принципу незалежності суддів і вимагає оцінки критеріїв у будь-якій конкретній справі. Суди також повинні зберігати гнучкість, аби адаптуватися до мінливого характеру пандемії та реагування на неї. Крім того, «орган», який ухвалює рішення про терміновість, має бути визначений заздалегідь, аби запобігти будь-яким фальсифікаціям та непослідовності.

Визначення пріоритетності справ (Онтаріо, Канада)

⁷⁶ Робоча група з питань свавільного ув'язнення, Протокол засідання № 11 про запобігання свавільному позбавленню волі в контексті надзвичайних ситуацій у галузі охорони здоров'я, 8 травня 2020 року.

⁷⁷ [Звіт Спеціального доповідача ООН з питань незалежності суддів та адвокатів](#), A/63/271, 12 серпня 2008 року, пп. 16-19, 66.

⁷⁸ Стаття 83 Закону про суди, Республіка Словенія.

⁷⁹ Послідовні акти законодавчого змісту та спільні рішення міністерської зустрічі, як відзначалось під час консультацій БДПЛ.

Голова Верховного Суду Провінції Онтаріо (Канада) визначив широкі параметри визначення справ, що мають розглядатись як невідкладні. У кожному суді було призначено по одному судді для визначення пріоритетності та невідкладності справ.

Той самий суддя також ухвалював рішення про будь-яке клопотання про відкладення, таким чином забезпечуючи розгляд усіх справ та послідовність підходу. Таке рішення прив'язане до інституту «чергового судді», який існував до пандемії. Це окремі судді, які працюють за викликом для вирішення надзвичайних ситуацій. У цьому механізмі рішення про невідкладність є судовими рішеннями так само, як і будь-яке рішення про призначення розгляду та розподіл справ⁸⁰. Це адміністративні рішення, що не стосуються суті справ⁸¹, які ухвалюються просто та швидко. Суддів, відповідальних за визначення пріоритетності справ, в Онтаріо заохочують обмежувати мотивувальну частину таких рішень 2-3 сторінками. Крім того, резюме справ у справах COVID-19 регулярно готуються та надсилаються всім суддям електронною поштою.

3. Відчутний вплив зовнішнього тиску на суди

Звичайно, суди працюють не ізольовано. Отже, вплив пандемії на інших суб'єктів, що не входять до судової системи, також вплинув на роботу судів.

Робота служб пробації та громадські роботи були призупинені або значно обмежені в більшості країн під час карантину та виходу з пандемії. Як зазначала Конфедерація європейської пробації, пандемія призвела, наприклад, до зменшення доступності персоналу, скорочення або призупинення особистих зустрічей, а також призупинення або альтернативного застосування покарань у вигляді громадських робіт та програм реабілітації⁸². Це, ймовірно, вплинуло і може продовжувати впливати на ухвалення судами розпоряджень про громадські роботи⁸³. Існує також певна стурбованість стосовно того, що зменшення доступності служб пробації в'язничних решт може призвести до більш тривалих покарань, коли правопорушникам буде потрібно більше часу для виконання необхідних дій⁸⁴.

Представники різних професій, включаючи письмових та усних перекладачів і нотаріусів, мали досвід відпусток без збереження заробітної плати, закриття офісів та звільнення. Організація Fair Trials зазначала, що внаслідок суворих обмежень доступу адвокатів до своїх клієнтів затримані поліцією підозрювані отримували неякісні консультації⁸⁵. На роботу адвокатських контор також впливали закриття або скорочення чисельності персоналу⁸⁶, що своєю чергою впливало на доступ до правової допомоги та консультацій. Деякі адвокати намагалися вирішити ці проблеми інноваційно. У Киргизстані безкоштовну правову допомогу надавали по телефону, через соціальні мережі та електронною поштою⁸⁷.

⁸⁰ Справа Wang v. 2426483 Ontario Ltd., [2020 ONSC 2040](#).

⁸¹ Див, справа Grant v. Grant, [2020 ONSC 2455](#).

⁸² Інформацію про вплив на службу пробації в різних юрисдикціях див.: [COVID-19: заходи та протоколи пробації](#), веб-сайт Конфедерації європейської пробації, відвідано 16 жовтня 2020 року; див. також Англія, Комітет правосуддя Палати громад, HC 461, [Коронавірус \(COVID-19\): вплив на системи пробації](#), 20 липня 2020 року.

⁸³ Ліззі Дірден (Lizzie Dearden), [Коронавірус призводить до «розплавлення» системи правосуддя, оскільки кількість нерозглянутих судових справ у кримінальних провадженнях перевищує 37 000](#), Independent.co.uk, 29 березня 2020 року.

⁸⁴ Див. [Коронавірус. Запобігання шкоді та порушенням прав людини в системах кримінального судочинства](#), Penal Reform International, 14 липня 2020 року, стор. 32-33.

⁸⁵ [Коронавірус \(COVID-19\): вплив на в'язниці, системи пробації та суди](#), FairTrials.org, липень 2020 року, пп. 2.3-2,19.

⁸⁶ Джейк Річардз (Jake Richards), [Як системі правосуддя витримати пандемію коронавірусу?](#) Prospectmagazine.co.uk, 18 березня 2020 року.

⁸⁷ [Вплив заходів протидії пандемії COVID-19 на доступ до правосуддя в Азербайджані, Казахстані, Киргизстані, Росії, Україні та Узбекистані](#), Міжнародна комісія юристів, Стисла довідка, 2020, п 20.

Ініціативи щодо надання правової допомоги протягом карантину

Асоціація молодих юристів Македонії⁸⁸ та Центр безоплатної правової допомоги Косово⁸⁹ Юридичного інституту⁹⁰ пропонували правову допомогу під час карантину, запровадивши спеціальні гарячі лінії для затриманих та шукачів притулку. За допомогою телевізійних та соціальних медіа-кампаній з підвищення обізнаності та безкоштовних телефонних номерів організації інформували людей про їхні права та шляхи доступу до юридичної підтримки під час карантинних заходів COVID-19.

Наразі мало наявної інформації про доступність правової допомоги під час пандемії та про те, чи вона доступна, наприклад, для протидії надмірним надзвичайним заходам. У деяких країнах, як от Португалія, соціальні служби беруть участь в оцінюванні прийнятності правової допомоги (на фінансовій основі), що, ймовірно, призводить до затримок у прийнятті рішень, враховуючи вплив пандемії на персонал та навантаження на соціальні служби, а також обмеження доступу до таких служб під час карантину. Такі умови могли призводити до затримок у прийнятті рішень щодо отримання правової допомоги та закінчення строків подання апеляції, що призвело до збільшення самопредставництва або взагалі неподання апеляції. Доцільним буде здійснення країнами та судами аналізу доступності та ефективності правової допомоги під час та після пандемії⁹¹.

4. Рекомендації

- Мають бути встановлені чіткі критерії, бажано законом, що передбачають свободу розсуду суддів щодо розгляду «невідкладних справ».
- Ці критерії мають бути об'єктивними, справедливими та чіткими, а також вони не повинні підривати незалежність судової влади або бути дискримінаційними.
- Критерії повинні бути прозорими та доступними іншим для проведення консультацій, зокрема з представниками адвокатської професії та їхніми асоціаціями.
- Суди повинні зберігати гнучкість в плані адаптації до пандемії. Індивідуальний підхід до визначення невідкладності може бути доцільним як спосіб забезпечення судового розсуду та незалежності.
- Дотримання законів, нормативних актів та рекомендацій дозволяє уникнути свавілля та забезпечити справедливість, прозорість та послідовність.
- Орган, який ухвалює рішення щодо невідкладності, має бути визначений заздалегідь, аби запобігти будь-яким фальсифікаціям та непослідовності.
- Визначаючи, що є терміновим, слід враховувати такі випадки, коли обвинувачені перебувають в (досудовому) ув'язненні, випадки, коли жінки або інші вразливі групи вимагають негайного захисту від (домашнього) насильства (зокрема, під час ув'язнення у період карантину), інші невідкладні сімейні спори, а також справи, пов'язані з порушенням заходів щодо COVID-19, що завдають непоправної шкоди. Наявність певних засобів правового захисту вимагається міжнародними зобов'язаннями з прав людини і не може бути призупинена.

⁸⁸ COVID – 19 Надзвичайна ситуація та безоплатна правова допомога для шукачів притулку в Північній Македонії, Асоціація молодих юристів Македонії, веб-сайт, відвідано 16 жовтня 2020 року.

⁸⁹ Будь-яке посилання на Косово, чи то територія, його установи, чи то населення, слід розуміти у повній відповідності до Резолюції Ради Безпеки ООН 1244.

⁹⁰ Центр безоплатної правової допомоги Косово Юридичного інституту, відвідано 16 жовтня 2020 року, <<https://kli-ks.org/en/>>.

⁹¹ Наступний звіт (дані 2018) СЕРЕJ, в якому регулярно збираються дані про надання правової допомоги, очікується у жовтні 2020 року. Інформацію до пандемії COVID-19 див. у [Європейські судові системи | Таблиці даних](#), СЕРЕJ, Public.tableau.com, відвідано 16 жовтня 2020 року.

- Справи про тримання під вартою довше, ніж було б без пандемії, також слід вважати невідкладними.
- Інші процедури, що стосуються потенційно невинуватого тримання під вартою, також слід розглядати як пріоритетні, особливо враховуючи ризик зараження в зазвичай тісних умовах ув'язнення.
- Невідкладність має визначатись судовим рішенням, яке ухвалюється без урахування суті справи у простий та швидкий спосіб. Про будь-які рішення слід негайно повідомляти всім зацікавленим сторонам.
- Суди повинні враховувати вплив пандемії на інших суб'єктів, що не входять до складу судової влади, включаючи адвокатуру, працівників служби пробації, нотаріусів, перекладачів тощо.
- Держави та суди мають забезпечувати доступність та ефективність правової допомоги під час та після пандемії. Повинна існувати можливість подання та розгляду заяв про правову допомогу онлайн.

D. ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ТА ІНШІ ІТ-РІШЕННЯ

Найбільш обговорюваним аспектом впливу COVID-19 на суди може бути стрімке розширення використання технологій для управління навантаженням судів та підтримання певної роботи під час карантину та після нього.

Відповідні ІТ-рішення включають відеоплатформи для проведення дистанційних слухань, системи для подання, розповсюдження та спільного використання документів, електронне управління веденням справ та електронні підписи. Використання таких технологій вимагає підключення до Інтернету та безпеки даних, а також доступу користувачів судових послуг до комп'ютерів, камер/веб-камер, мікрофонів, екранів та Wi-Fi.

Хоча небажання суддів пристосовуватися до ІТ-рішень та онлайн-подань в минулому було загальновідомим, пандемія виштовхнула судову владу в епоху технологій. Деякі ІТ-інструменти були підхоплені суддями з ентузіазмом у низці юрисдикцій, іноді не враховуючи їхні недоліки для сторін та пов'язані з цим питання справедливого судового розгляду.

1. Електронне управління порядком розгляду справ

Здатність судової системи працювати дистанційно вимагає, щоб її учасники мали доступ до документів, а також могли їх подавати та обмінюватися документами в електронному вигляді, а згодом передбачає також запровадження ефективної цифрової системи управління справами. Як зазначало Агентство з питань основоположних прав (FRA), це було проблематично, якщо суди не були повністю адаптовані до використання відповідної технології⁹².

Судові системи, які вимагають особистого отримання або передачі матеріалів та клопотань від поліцейських відділень чи судів, стикнулися з проблемами під час карантину, коли громадський транспорт був недоступний або застосовувались обмеження пересування⁹³. Також впливу зазнало листування із судами, які вимагали використання поштових послуг.

У результаті пандемії багато країн запровадили або розширили можливості для

⁹² [Пандемія коронавірусу в ЄС – наслідки з точки зору основоположних прав: фокус на застосунках для відстеження контактів](#), Агентство з питань основоположних прав, Бюлетень № 2, 21 березня – 30 квітня 2020 року, стор. 28.

⁹³ [Захист права на справедливий суд під час пандемії коронавірусу: дистанційне провадження у кримінальному судочинстві](#), FairTrials.org, 30 березня 2020 року.

електронного подання судових документів. Наприклад, в Азербайджані електронне подання документів стало можливим завдяки додатковій підтримці, що надається у телефонному режимі для кожного суду⁹⁴. У Казахстані був створений «Судовий кабінет», який забезпечував доступ до судів через єдину електронну платформу подання заяв. Він дозволяє подавати документи в електронному вигляді за допомогою смартфона, планшета або комп'ютера. Статистика свідчить, що у такий спосіб було подано понад 62 000 заявок (93,5 відсотка всіх заявок) у період з березня по квітень 2020 року. В Естонії, яка будує свою систему електронного урядування з середини 1990-х років, цифровий доступ надається до цілої низки державних служб, що також полегшує подачу документів до суду.

Для дистанційного розгляду справ люди повинні мати можливість підтвердити свою особу у випадку, якщо вони фізично не присутні в суді. З цією метою кілька країн дозволили використання електронних підписів шляхом внесення змін, зокрема, до кримінального та цивільного процесуального кодексів⁹⁵.

Судді також повинні мати можливість посвідчувати свою особу та підтверджувати рішення, якщо справи розглядаються дистанційно. У кількох країнах був запроваджений електронний варіант з використанням електронних підписів. Наприклад, в Норвегії були внесені зміни до законодавства, що дозволяють ухвалювати рішення, якщо є відсканована копія підпису головуючого та підтвердження судді про те, що інші судді погодились із ухваленим рішенням⁹⁶.

2. Проблеми, пов'язані із застосуванням ІТ-рішень

Швидке пристосування до цілої низки технологій неминуче породжувало проблеми, поставали різні виклики, залежно від типу суду та слухання. Процедури, що стосуються свідків, дітей чи затриманих осіб, вимагали особливої уваги.

По-перше, внаслідок поспішної адаптації до пандемії, в деяких країнах впроваджувались або розширювались технології без відповідної правової бази. Зокрема, у Болгарії висловлювались занепокоєння щодо правомочності суддів, які використовують технологію відеоконференцій для проведення слухань на основі урядової рекомендації чи наказу⁹⁷. У Сербії з 27 березня до 1 квітня суди використовували Skype для судових процесів проти осіб, яких звинувачують у порушеннях правил, пов'язаних з COVID-19, дотримуючись простих інструкцій, надісланих у листі Міністерства юстиції. Згодом, 1 квітня, президент та прем'єр-міністр підписали указ про санкціонування дистанційних слухань. Оскільки йому бракувало ясності, 9 квітня Вища рада правосуддя видала висновок, в якому зазначила, що вважає указ застосовним лише до судових процесів проти осіб, яких звинувачують у порушенні правил проти COVID-19⁹⁸.

З огляду на швидкість запровадження та відсутність загальних вказівок для суддів, бракувало також послідовності у використанні ІТ-рішень, включаючи проведення слухань у режимі телеконференцій; одні судді ним користувались, інші – ні, причому судді використовували його по-різному. Це призвело до плутанини серед користувачів судових послуг та адвокатів, а також до певного свавілля.

Серед проблем були погане Інтернет-з'єднання, відсутність необхідного обладнання у

⁹⁴ [Управління організацією роботи судової влади - збірка коментарів та зауважень щодо різних країн](#), Європейська комісія з питань ефективності правосуддя, 15 жовтня 2020 року.

⁹⁵ Там само.

⁹⁶ Там само.

⁹⁷ Консультації під час вебінарів, проведених у червні 2020 року.

⁹⁸ Див. [SASLUŠANJA ZA LICA KOJA SU PREKRŠILA MERU SAMOIZOLACIJE PUTEM VIDEO LINKA](#), Ministarstvo Pravda, Republika Srbija, mpravde.gov.rs, 26.06.2020; Tanasije Marinković, [Neustavna uredba o suđenju preko Skajpa](#), danas.rs, 10 Aprila 2020; Goran Ilić, [Virus neznanja nikad ne spavaprof](#), Otvorena Vrata Pravosuda, 07.04.2020; <https://vss.sud.rs/sites/default/files/attachments/ZAKLJUČAK.pdf>.

користувачів судових послуг, системи, які не мали спроможності, щоб впоратись з раптовими вимогами, недостатній захист даних, недостатня підготовка для використання нової технології та відсутність ІТ-допомоги, коли виникали труднощі⁹⁹.

3. Проведення відеоконференцій та дистанційних слухань

Одним із способів, у який суди пристосувались до умов карантину та вимог фізичного дистанціювання, є використання відеоконференцій. Отже, аналіз проблем та ефективного використання відеоконференцій для проведення віртуальних процесів та інших слухань стає все більш доступним¹⁰⁰, і різні судові органи видають рекомендації для суддів з проведення дистанційних слухань¹⁰¹.

Суди використовували низку різноманітних платформ (зокрема Skype, Zoom, Microsoft Teams, Cisco's Webex, Polycom Real presence, Cloud Video Platform, BlueJeans, PEXIP, TrueConf тощо) – інколи на експериментальній основі. Вартість наявного програмного забезпечення означає, що, коли суди не купують необхідні ліцензії, судді можуть бути змушені використовувати безкоштовні програми, які не передбачають необмеженої тривалості та інших функцій, необхідних для проведення дистанційного судового слухання. Деякі країни та суди вже протягом певного часу проводять віртуальні слухання, а інші намагаються засвоїти уроки зі свого досвіду (див. перелік ресурсів у Додатку).

Різні особливості технології проведення відеоконференцій

- Меморандум Постійного міжнародного форуму господарських судів містить контрольний список для допомоги судам у визначенні особливостей та переваг різних платформ та придатності їхнього використання. Він охоплює такі питання, як потужність системи та рівень підтримки, що надається, безпека (наприклад, де розміщена платформа, наскільки захищені дані та чи є шифрування), здатність працювати за умов поганого зв'язку та інтегруватися з іншими системами, наявність окремих посилок та «кімнат» для суддів під час слухань, а також простота використання на думку адвокатів та суддів¹⁰².
- «Remote Courts Worldwide» (<https://remotecourts.org>) – це веб-сайт, спрямований на надання можливості судовій системі, працівникам судів та користувачам судових послуг поділитися досвідом проведення дистанційних слухань. Він був заснований професором Річардом Саскіндом (Товариство комп'ютерної техніки та права) та підтримується Службою Її Величності з питань судів і трибуналів Англії та Уельсу.

До країн, де відеоконференції використовувались у цивільних та кримінальних провадженнях, зокрема належали Австрія, Хорватія, Франція (де слухання також проводились по телефону), Угорщина, Ірландія¹⁰³, Казахстан (де використовувались Zoom та додаток TrueConf), Португалія, Сербія, Словенія, Швеція та Сполучене Королівство. В Україні Державна судова адміністрація прийняла рішення дозволити використовувати різні програми для проведення відеоконференцій, а не покладатися на одну. Однак учасники повинні були попередньо реєструватися за допомогою цифрового підпису або даних для входу та пароля¹⁰⁴. Як повідомляється, деякі судді трансливали слухання через YouTube для забезпечення доступу громадськості¹⁰⁵. У

⁹⁹ Вплив заходів протидії пандемії COVID-19 на доступ до правосуддя в Азербайджані, Казахстані, Киргизстані, Росії, Україні та Узбекистані, Міжнародна комісія юристів (ICJ), Стисла довідка, 2020, п 34.

¹⁰⁰ Див., наприклад, віртуальний фіктивний судовий процес, проведений організацією, що базується у Великобританії, Justice, <<https://justice.org.uk/our-work/justice-covid-19-response/>>.

¹⁰¹ Належна практика проведення дистанційних слухань, Judicial College Equal Treatment Bench Book (ETBB) Committee, травень 2020 року.

¹⁰² Здійснення правосуддя під час пандемії COVID-19 та подальше використання технологій, Постійний міжнародний форум комерційних судів, Меморандум, 29 травня 2020 року, п 5.

¹⁰³ Див. Ребекка Халпін (Rebecca Halpin), Примітки L та RS, Дистанційні судові слухання, Oireachtas Library and Research Service, 28 липня 2020 року.

¹⁰⁴ Щотижневий аналіз Центру політико-правових реформ (ЦППР) за 21-27 квітня 2020 року, <<https://pravo.org.ua/en/>>.

¹⁰⁵ Інформація, записана під час телефонної конференції, організованої БДПЛ, на тему Функціонування судів

Північній Македонії проведення дистанційних слухань було дозволене урядовою директивою під час надзвичайного стану; однак, судді характеризували це рішення як дуже розмите. У результаті цього про дистанційні слухання повідомлялося лише з суду першої інстанції Кавадарці¹⁰⁶, проведення яких закінчилось із припиненням там надзвичайного стану, що скасувало також юридичні підстави для проведення дистанційних слухань¹⁰⁷. У Греції, навпаки, не існувало нормативної бази, яка дозволяла б проводити дистанційні слухання; під час часткового призупинення судових засідань (13 березня – 6 травня 2020 року) був дозволений лише дистанційний розгляд справ суддями у складі, наприклад, колегій із трьох суддів, тоді як усі судові слухання відкладено на пізніший термін¹⁰⁸.

Хоча більш детальні вказівки щодо гарантій справедливого судового розгляду, зокрема в контексті проведення відеоконференцій, можуть бути додані до цієї публікації пізніше, цей розділ має на меті визначити деякі з ключових питань для розгляду суддями та судами.

4. Умови та критерії для проведення дистанційних слухань

Перш за все, здатність судів дистанційно проводити слухання залежить від наявності законодавчої чи регуляторної бази. У деяких країнах такий варіант був доступний і до пандемії, хоча, як правило, лише для деяких видів проваджень. Наприклад, у Хорватії у цивільному процесі можна проводити дистанційні слухання з вересня 2019 року, як це дозволено статтею 115 Закону про цивільний процес¹⁰⁹. Натомість, в Італії законодавство було змінено у відповідь на пандемію у квітні 2020 року, щоб дозволити проведення відеоконференцій в деяких процедурах медіації, за умови згоди всіх сторін процесу. Можливість для застосування цієї опції була продовжена після закінчення надзвичайного стану¹¹⁰.

По-друге, заміна слухань відеоконференцією чи іншими ІТ-рішеннями вимагає наявності відповідної технічної спроможності для всіх залучених сторін, тобто наявності у суддів, адвокатів, прокурорів, сторін, свідків, перекладачів (де це можливо) достатньо надійних та безперервних аудіо та відео каналів. Сторонам має надаватись технічна допомога, щоб забезпечити їхню ефективну участь, а слухання має бути припинене у разі розривання з'єднання. Воно може бути подовжене лише після усунення проблеми. Слід зазначити, що особи, які не є досвідченими користувачами техніки або мають сенсорні вади, можуть не мати можливості використовувати або ефективно брати участь, застосовуючи такі технології. Проведення тестових запусків технологій, а також додаткових засобів спілкування з учасниками (наприклад, телефонних розмов) може пом'якшити деякі з цих проблем. Деякі сторони можуть не мати доступу до надійного Інтернет-з'єднання, програмного забезпечення чи знань для використання необхідних платформ. Документи та матеріали також повинні передаватися в електронному вигляді безпечним способом.

Протягом першого етапу пандемії було зібрано низку міркувань, які можуть допомогти визначити, чи є доцільним проведення дистанційних слухань¹¹¹:

[у період пандемії COVID-19](#) 9 квітня 2020 року.

¹⁰⁶ Див., наприклад, Васко Магleshов (Vasko Magleshev,) «COVID переводить правосуддя в Північній Македонії в режим очікування», веб-сайт Balkan Insight, 14 серпня 2020 року; та «Онлайн судење за разбојништво во Основниот суд Кавадарци», akademik.mk, відвідано 16 жовтня 2020 року.

¹⁰⁷ Консультації БДПЛ.

¹⁰⁸ Консультації БДПЛ.

¹⁰⁹ [Опитування ССВЕ: обмін досвідом та найкращими практиками між адвокатурами](#), веб-сайт Ради адвокатур та товариств юристів Європи, 2020 р.

¹¹⁰ Стаття 83 законодавчого акту № 18/2020 (з поправками). [Approvato nel Cura Italia l'Emendamento che Disciplina lo Svolgimento delle Procedure di Mediazione in Videoconferenza](#), MondoADR, 8 квітня 2020 року; див. [Віртуальні слухання цивільних справ](#), Law Library, веб-сайт Бібліотеки Конгресу, квітень 2020 року.

¹¹¹ [Захист права на справедливий суд під час пандемії коронавірусу](#), FairTrials.org, 30 березня 2020 року; Онлайн консультації БДПЛ; див. також [За межами надзвичайної ситуації пандемії COVID-19: уроки для захисту прав в Європі](#), FairTrials.org, червень 2020 року.

- тривалість затримки та її потенційні наслідки з точки зору прав відповідача та сторін (включаючи підвищений ризик затримання, що включає підвищену вразливість до COVID-19)¹¹²;
- характер слухання, включаючи його складність, потребу у залученні свідків та перекладачів та вплив справи на права обвинуваченого (наприклад, чи існує підвищений ризик затримання);
- обладнання, наявне у всіх сторін та залучених осіб;
- наявність вад або інших факторів, які можуть негативно вплинути на здатність сторін брати участь у процесі (наприклад, порушення зору та інші відповідні порушення та вади, вік та рівень обізнаності щодо IT-систем);
- чи потребують або потребуватимуть сторони юридичного представництва;
- здатність сторони та адвоката конфіденційно взаємодіяти між собою під час дистанційного слухання/відеоконференції;
- необхідність виклику свідків; та
- потреба у (фізичному) вивченні доказів.

Зрештою, рішення можуть ухвалюватися в кожному конкретному випадку, але вони повинні базуватися на передбачуваних загальних правилах та враховувати загальний принцип права на справедливий суд. У кримінальних справах щодо забезпечення справедливого судового розгляду перевага надається слуханню за участю особи, зокрема в контексті отримання свідчень¹¹³. Слід брати до уваги серйозність потенційного покарання та вибір відповідача.

5. Занепокоєння щодо справедливості судового розгляду

Основною проблемою є низка питань справедливого судового розгляду, які можуть бути поставлені під загрозу проведенням слухань у режимі відеоконференції. Щодо осіб, які були заарештовані або затримані, стаття 9 (3) МПГПП та стаття 5 (3) ЄКПЛ передбачають чітке зобов'язання негайно доставити їх до судді або іншого компетентного органу правового захисту. Мета цього положення – надати можливість судді помітити будь-яке жорстоке поведження або катування підозрюваного/підсудного – не може бути досягнута у разі проведення дистанційного слухання. Ця гарантія визнає, що дисбаланс влади між затриманими та наглядачами є фактором, що робить затриманих більш вразливими до жорстокого поведження. Це ще більше посилюється майже повною залежністю від установи, в якій вони утримуються, та ізоляцією від сім'ї¹¹⁴. Тому Комітет з прав людини ООН пояснив, що затримані мають право особисто – фізично – постати перед судом¹¹⁵.

Проведення публічного слухання вимагається статтею 14 (1) МПГПП та статтею 6 ЄКПЛ у деяких видах проваджень. Недотримання цієї вимоги перешкоджає участі громадськості та громадському спостереженню за здійсненням правосуддя¹¹⁶. Комітет ООН з прав людини зауважив, що «всі судові розгляди у кримінальних справах або пов'язані з позовом повинні в принципі проводитися усно і публічно», а держави повинні забезпечити належні умови для участі зацікавлених представників

¹¹² [Проміжні рекомендації COVID-19: фокус на особах, позбавлених волі](#), Міжвідомчий постійний комітет (IASC), березень 2020 року, стор. 5.

¹¹³ Справа «Сахновський проти Росії», 2 листопада 2010 року; «Сахновський проти Росії», 27 листопада 2018 року; «Marcello Viola проти Італії», 5 жовтня 2006 року; «Владимир Васильєв проти Росії», 10 січня 2012 року; «Євдокімов та інші проти Росії», 16 лютого 2016 року; «Горбунов та Горбачев проти Росії», 1 березня 2016 року; «Репашкін проти Росії», 16 грудня 2010 року.

¹¹⁴ [Групи у ситуаціях вразливості](#), веб-сайт Асоціації з питань запобігання катуванням (APT), відвідано 18 жовтня 2020 року.

¹¹⁵ Комітет з питань прав людини, [Загальний коментар №35, стаття 9 \(Свобода та безпека людини\)](#), ССРР/С/ГС/35, 16 грудня 2014 року, Розділ IV (де зазначається, що «[з]агалом, ув'язнений має право постати перед судом особисто» (п. 32)). Див., наприклад, справа "[Schiesser v. Switzerland](#)", Європейський суд з прав людини, 4 грудня 1979, року, п. 31.

¹¹⁶ Щодо обговорення, див. [Публічні судові слухання. Дистанційні суди як громадський простір](#), The Practice, т. 6, випуск 5, 2020 р.

громадськості в розумних межах¹¹⁷. «Окрім таких виняткових обставин, слухання повинно бути відкритим для широкої громадськості, включаючи представників засобів масової інформації»¹¹⁸. Деякі країни або суди намагалися компенсувати відсутність публічних судових процесів шляхом трансляції або стріму слухань в Інтернеті. Водночас, висловлюються побоювання щодо широкомасштабної трансляції усього кримінального провадження, особливо на сторонніх платформах. Відсутність доступу громадськості також впливає на можливість здійснення моніторингу та спостереження за судовим процесом, що є ключовим інструментом для виявлення структурних недоліків та прогалин з точки зору справедливого судового розгляду.

Принцип рівності сторін вимагає, щоб підсудний не був поставлений у невідгідне становище під час кримінальних проваджень, тож у контексті відеоконференції виникають відповідні занепокоєння. Можливо, ймовірність представництва особи може бути меншою, а рішення можуть з вищою ймовірністю призвести до позбавлення волі¹¹⁹.

Ще одне занепокоєння, пов'язане з проведенням дистанційних слухань, стосується ефективності участі та законного представництва. Наприклад, відеоконференції позбавляють сторони та суддю можливості спостереження за невербальними сигналами та за судовою залом загалом, що перешкоджає орієнтуванню та оцінці довіри до свідків. Ефективна та конфіденційна комунікація між сторонами та їхніми адвокатами під час слухання також є проблематичною, якщо взагалі можливою. Розгляд можливостей для використання платформ, які дозволяють об'єднуватися в окремі кімнати для проведення обговорень між адвокатами/клієнтами, може запропонувати рішення в деяких випадках; однак, об'єднання в окремі кімнати не забезпечує справжньої конфіденційності.

Проведення слухань онлайн також може викликати труднощі у залученні перекладачів, в тому числі для конфіденційного спілкування сторін та їхніх адвокатів.

Виникають також інші труднощі з тим, як перевірити особу сторін та свідків (особливо з огляду на можливості проникнення у технології), як подати та перевірити докази, як запобігти підгляданню свідків або сторін у «шпаргалки» або впливу на них чи отриманню сигналів третіми особами під час дачі показань, а також як забезпечити належне проведення перехресного допиту та право (а в деяких юрисдикціях – дотримання законодавчої вимоги щодо права) обвинуваченого бути присутнім під час допиту свідка. Наприклад, Європейський суд з прав людини визнав, що «важко зрозуміти, як» право особи, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, «особисто захищатися», допитувати свідків та отримувати допомогу перекладача, за потреби, можна здійснювати без фізичної присутності¹²⁰. Суд також наголосив, що проведення відеоконференцій повинно «слугувати законній меті, а механізми надання свідчень мають бути сумісні з вимогами дотримання належної процедури, як це передбачено у статті 6 Конвенції»¹²¹. Також була поставлена під сумнів здатність оцінювати вразливість підсудних та її вплив на спроможність брати участь у дистанційному судочинстві¹²².

¹¹⁷ Комітет з питань прав людини, [Загальний коментар №32, стаття 14: Право на рівність перед судами та трибуналами та на справедливий судовий розгляд](#), ССРР/С/ГС/32, 23 серпня 2007 року, п. 29.

¹¹⁸ Там само.

¹¹⁹ Найджел Філдинг та ін. (Nigel Fielding et al.), [Оцінка здійснення правосуддя за підтримки відео-технологій](#), Уповноважений у справах поліції та злочинності Сассексу та Університет Суррея, Кінцевий звіт, версія 11, березень 2020 року; Ліззі Дірден (Lizzie Dearden), [Коронавірус: підсудні частіше потрапляють до в'язниць під час відео слухань, як попереджають дослідження на тлі розширення дистанційного правосуддя](#), Independent.co.uk, 5 травня 2020 року.

¹²⁰ Марсело Віола (№2), Заява № 45106/04, рішення від 5 січня 2007 року, п. 51; див. [Поза надзвичайною ситуацією пандемії COVID-19: уроки для захисту прав в Європі](#), FairTrials.org, червень 2020 року, стор. 16.

¹²¹ Марсело Віола (№2), Заява № 45106/04, Рішення від 5 січня 2007 року, п. 67. Див. також перед ICTR, Ziganirirazo, ICTR R-01-73-A, 2006, п. 12, посилання на погляди Комітету з питань прав людини відповідно до пункту 4 статті 5 Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, № 289/1988: Панама, 8 квітня 1992 року, ССРР/0441289/1988 (Юриспруденція), п. 6,6.

¹²² [Інклюзивне правосуддя: система, розроблена для всіх](#), Комісія з питань рівності та прав людини,

Деякі технології можуть створювати виклики для вразливих осіб, оскільки інвалідність може перешкоджати здатності ефективно стежити за процесом на екрані ноутбука, а не особисто¹²³. Для забезпечення належної участі у процесі може знадобитися підтримка, наприклад, від посередників-свідків, служб підтримки потерпілих та інших установ.

Міркування щодо придатності середовища, з якого викликають людей, також є одним з чинників. Особа може не мати можливості безпечно свідчити під час віртуального розгляду справи з дому, наприклад, у випадку домашнього насильства. І навпаки, отримання показань вразливих свідків або осіб (наприклад, дітей) дистанційно, з місця, де вони не зазнають безпосереднього впливу можливого кривдника, вже використовувалося як інструмент захисту вразливих свідків і до пандемії.

Безпека та захист під час онлайн-спілкування для осіб, які перебувають під вартою, є ще одним неоднозначним аспектом, оскільки тюремні охоронці можуть бути присутніми, і спілкування може контролюватися або навіть записуватись.

Висловлювались занепокоєння щодо можливого навмисного зловживання дистанційними слуханнями/проведенням відеоконференцій як засобу переслідування. Перші ситуації виникали, коли обвинувачені та їхні адвокати не мали можливості допитати свідків, або коли навіть особа свідків залишалася невідомою під час слухань у режимі відеоконференції.

6. Практичні питання та судовий етикет

Різні проблеми виникають щодо управління учасниками судового процесу під час відеоконференцій, а отже необхідна додаткова робота для того, щоб визначити керівні принципи судового етикету під час проведення дистанційних слухань.

У разі присутності в залі судового засідання, роль учасників судового процесу очевидна завдяки заздалегідь визначеним місцям (суддя, обвинувачення, захист, свідки та перекладачі), однак це не так під час проведення слухань у форматі відеоконференції. Радше більшість програм розподіляє зображення та картинку випадковим чином або у порядку приєднання. Більше того, положення на екрані може змінитися, якщо учасник вибуває та знову приєднується або змінює налаштування на своєму екрані чи камері. Як наслідок, роль учасників судового процесу може заплутувати сторони.

Виникають також інші питання щодо модерації слухання, зокрема приглушення та вимкнення звуку мікрофонів, «підняття руки», використання функції чатів та їхнього впливу на можливість втручання під час слухання. Забезпечення необхідного рівня емпатії та людяності під час слухання може бути важким завданням у режимі відеоконференції, як це було зазначено щодо проваджень у сімейних справах у звіті Nuffield Family Justice Observatory¹²⁴. Зрештою, дистанційні слухання можуть сприйматися як більш виснажливі, ніж особисті слухання.

Можливо, для проведення дистанційних слухань справ доведеться переглянути відповідний судовий етикет, включаючи належний дрес-код та фони екрану для суддів та інших учасників, щоб забезпечити сприйняття серйозності провадження. Може бути необхідно розробити політику щодо того, як вимагати, аби хтось «залишив» залу засідань, якщо це необхідно, а також як залучати осіб, які не беруть активної участі, зокрема відстежуючи невербальні знаки. Потрібно також оцінити заходи, які

Сполучене Королівство, червень 2020 року. Див. також [Захист права на справедливий суд під час пандемії коронавірусу: дистанційне провадження у кримінальному судочинстві](#), FairTrials.org, 3 квітня 2020 року.

¹²³ Див. [Інклюзивне правосуддя: система, розроблена для всіх](#), Комісія з питань рівності та прав людини, Сполучене Королівство, червень 2020 року.

¹²⁴ [Проведення дистанційних слухань сімейних справ: швидкі консультації](#), Nuffield Family Justice Observatory, 2020 р.

забезпечують, щоб учасники не були виключені з процесу слухань¹²⁵. Занепокоєння також викликає можливість незаконного запису слухань.

Проведення дистанційних слухань за згодою сторін (Австрія)

В Австрії зазвичай дуже обмежене проведення слухань у режимі відеоконференцій було розширене законом та нормативними актами через пандемію, дозволяючи їх використовувати до 31 грудня 2020 року. Згідно з новими нормативними актами, у цивільно-правових справах можливе проведення дистанційних слухань справи, якщо сторони погоджуються, за кількома винятками. Якщо свідки або сторони належать до групи ризику, вони мають право на використання технології проведення відеоконференцій, щоб їм не доводилось приходити до суду. По-друге, проведення слухань в лікарнях, будинках для людей похилого віку тощо (через більший ризик для тих, хто там проживає) може бути замінене дистанційними слуханнями, а отже суддям та сторонам не доведеться заходити до цих закладів¹²⁶. У кримінальних справах суд може прийняти рішення заслухати затриманих підсудних у форматі відеоконференції. Обґрунтування цього положення – уникнути ризику потрапляння вірусу COVID-19 до пенітенціарної установи в результаті приведення підсудного до суду¹²⁷.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що існує необхідність створити умови для того, аби «використання ІТ забезпечувало проведення «справжніх слухань» онлайн. Такі слухання не слід характеризувати як віртуальні чи дистанційні. Справжнє відчуття реальності надзвичайно важливе для забезпечення довіри та впевненості»¹²⁸. Слід зазначити, що використання ІТ може сприйматися як легкий та зручний засіб для проведення робочих нарад та приватних чатів; однак, все стає набагато делікатніше, коли доля людини залежить від ефективної участі у слуханні, яке впливає на її свободу чи засоби до існування.

Визначення справ, у яких можливе проведення дистанційного слухання за певних обставин, та справ, розгляд яких не може відбуватись у такий спосіб, становить справжній виклик, що постає перед судами та політиками. Деякі суди передбачили можливість для сторін обрати дистанційне слухання справи. Наприклад, у Румунії для проведення дистанційних слухань потрібна згода сторін, і деякі суди пропонують сторонам на своєму веб-сайті розділ для завантаження відповідної форми, що використовується для висловлення згоди на участь у слуханнях у форматі відеоконференції¹²⁹.

7. Міркування щодо використання технологій судами у майбутньому

У процесі виходу з режиму надзвичайного стану державам та зацікавленим сторонам судової системи слід провести оцінку технологій, впроваджених під час пандемії, їхніх переваг та недоліків, і – що важливо – їхнього впливу на відвідувачів суду та здійснення правосуддя. Це дозволить засвоїти уроки та підготуватися на випадок, якщо рівень зараження вимагатиме негайного поновлення обмежувальних заходів. Обладнання, включаючи відповідну пропускну здатність та можливості для підключення, може (все ще) бути недоступним у (всіх) залах судових засідань, тим самим обмежуючи доступ до правосуддя. Судам та іншим зацікавленим сторонам судової системи може знадобитися

¹²⁵ [Вплив заходів з протидії пандемії COVID-19 на доступ до правосуддя в Азербайджані, Казахстані, Киргизстані, Росії, Україні та Узбекистані](#), Міжнародна комісія юристів (ICJ), Стисла довідка, 2020, стор. 13.

¹²⁶ [Bundesgesetzblatt fuer die Republik Oesterreich, Teil I](#), 5. Mai 2020 (8. COVID-19-Gesetz).

¹²⁷ [Erlaess vom 22. April 2020 ueber die praktische Handhabung des erweiterten Anwendungsbereichs der Durchfuehrung von Videokonferenzen](#), Bundesministerium fuer Justiz, Die Republik Oesterreich, 22. квітня 2020 року.

¹²⁸ [Здійснення правосуддя під час пандемії COVID-19 та подальше використання технологій](#)”, Постійний міжнародний форум комерційних судів, Меморандум, 29 травня 2020 року.

¹²⁹ [Коротке оновлення: Суди Румунії застосовують засоби відеоконференцій для проведення слухань](#), FairTrials.org, 15 квітня 2020 року.

додаткове фінансування для придбання або розширення використання необхідного обладнання¹³⁰.

Потреба в оцінюванні принципів необхідності та пропорційності, та їхньому регулярному перегляді на тлі мінливої ситуації стосується використання технологічних інструментів, зокрема проведення слухань у форматі відеоконференцій (замість здійснення судових процесів у залах судових засідань). Під час карантину виправдано здійснення правосуддя лише з використанням такої технології, якщо провадження не відкладається. Однак, коли суспільство і суди відновлюють свою діяльність, оцінка може виглядати інакше. Там, де право на справедливий судовий розгляд порушується або, принаймні, обмежується проведенням слухань у форматі відеоконференцій, відкладання проведення очного слухання може бути більш прийнятним рішенням залежно від типу провадження.

Оцінка впливу надзвичайних ситуацій на права відповідачів

Опитування, проведене Fair Trials в Англії та Уельсі в травні 2020 року, показало, що «рівень захисту права на справедливий судовий розгляд відрізнявся залежно від відділення поліції та суду, в якому здійснювалось провадження, а також від поліцейського та судді, відповідального за провадження»¹³¹. Це вказувало на несприятливий вплив на права обвинувачених на доступ до ефективної правової допомоги та на ефективну участь у слуханнях їхніх справ, що призвело до непропорційно великих покарань у вигляді позбавлення волі¹³². Дослідження також виявило, що «більшість адвокатів мають серйозні занепокоєння щодо впливу на права підсудних», при цьому 60 відсотків опитаних вважають, що проведення дистанційних слухань за допомогою відеозв'язку або телефону «мали помітно негативний вплив з точки зору загальної справедливості слухань»¹³³.

Проте, оскільки судді вже звикли до використання технології відеоконференцій, а тиск щодо економії витрат зростає, існує ризик нормалізації проведення дистанційних слухань без адекватної та регулярної оцінки їхньої придатності та сумісності з гарантіями забезпечення справедливого судового розгляду. Водночас, вплив на результати проваджень, що здійснюються дистанційно, ще не повністю вивчений¹³⁴.

Якщо та коли використання нової технології розширюється, держави повинні провести ретельну оцінку її сумісності із зобов'язаннями у сфері прав людини, зокрема, в контексті судового контролю позбавлення волі, кримінальних процедур та провадження з вимогою забезпечення доступу громадськості. Як відзначала організація Fair Trials: «Дуже важливо, аби держави не поспішали вживати ці заходи без належного врахування їхнього впливу на кримінальне правосуддя, а будь-які рішення щодо можливості проводити їх на постійній основі повинні базуватися на вагомих доказах»¹³⁵.

8. Рекомендації

- Право на справедливий суд не повинно порушуватись через будь-які

¹³⁰ Наприклад, виникали труднощі з навігацією під час складних слухань з великою кількістю учасників на екрані та лише з однією веб-камерою. Використання двох екранів та/або додаткових камер під час проведення віртуальних слухань виявилось корисним для управління візуальними та документальними матеріалами.

¹³¹ [Правосуддя в умовах карантину. Огляд системи кримінального судочинства в Англії та Уельсі в період з березня по травень 2020 року, 10 червня 2020 року](#), FairTrials.org, 25 червня 2020 року. Опитування проводилось серед представників юридичних професій, суддів, мирових суддів, працівників поліції, працівників прокуратури.

¹³² [Коронавірус \(COVID-19\): вплив на в'язниці, системи пробачії та суди](#), FairTrials.org, липень 2020 року, п 4.3.

¹³³ Там само у п. 4.15.

¹³⁴ Наприклад, [Швидкі консультації – Вплив заходів COVID-19 на систему цивільного судочинства](#), веб-сайт Courts and Tribunals Judiciary, Сполучене Королівство, 1 травня 2020 року.

¹³⁵ [Захист права на справедливий суд під час пандемії коронавірусу: дистанційне провадження у кримінальному судочинстві](#), FairTrials.org, 30 березня 2020 року.

- технологічні рішення, що використовуються у відповідь на пандемію.
- Потрібно враховувати потреби вразливих осіб щодо доступу та управління технологіями.
 - Суди повинні ухвалити критерії для визначення тих справ, у яких можна проводити дистанційні слухання, та тих, коли це неможливо.
 - Рішення щодо проведення дистанційного слухання має ухвалюватися судом відповідно до потреби у забезпеченні права на справедливий судовий розгляд.
 - Використання цієї нової технології або розширення її застосування на інші сфери потребуватиме певної правової бази. Мають бути забезпечені відповідні технічні рішення та підтримка для всіх залучених сторін, тобто суддів, адвокатів, прокурора, сторін, свідків, перекладачів (за потреби). Зрештою, рішення можуть ухвалюватися в кожному конкретному випадку, але вони повинні базуватися на передбачуваних загальних правилах та враховувати загальний принцип права на справедливий суд. Слід враховувати серйозність потенційного покарання та побажання відповідача.
 - Судові органи мають розглянути питання про внесення змін до регламенту судових рад та загальних зборів судів, щоб забезпечити можливість дистанційного обговорення або прийняття рішень у разі надзвичайних ситуацій, але за умови дотримання принципів необхідності та пропорційності такого надзвичайного режиму роботи та забезпечення прозорості ухвалення рішень.
 - Фізична присутність сторін на судових засіданнях повинна залишатися правилом, а застосування процедури дистанційного провадження має становити виняток. Судові органи повинні забезпечити, аби усі слухання проводилися особисто, якщо в інший спосіб не можна гарантувати права на справедливий судовий розгляд.
 - Для проведення дистанційних слухань за нечисленними винятками повинна надаватись згода сторін.
 - Держави повинні виділяти судам необхідні фінансові ресурси для здійснення дистанційних проваджень, включаючи: необхідне технічне обладнання, підключення до Інтернету, навчання персоналу, відповідального за використання цього обладнання, гарантування доступу вразливим обвинуваченим, сторонам та свідкам тощо.
 - Судді повинні забезпечувати реалізацію права обвинувачених на публічний судовий розгляд та право на справедливий суд під час пандемії, визнаючи, що деякі аспекти права не можуть бути обмежені. Будь-які обмеження мають бути необхідними, пропорційними та законними.
 - Управління учасниками віртуальних слухань вимагає перегляду судового етикету, управління та залучення осіб.
 - Спостереження за процесами та моніторинг судових процесів під час слухань у режимі відеоконференцій має продовжуватись.
 - Держави повинні провести ретельну оцінку сумісності використання нової технології із зобов'язаннями у галузі прав людини, зокрема в контексті перегляду судових рішень щодо позбавлення волі, кримінальних процедур та судочинства, з вимогою забезпечення доступу громадськості.

Е. ЗДОРОВ'Я ТА БЕЗПЕКА СУДДІВ, ПРАЦІВНИКІВ СУДІВ ТА ВІДВІДУВАЧІВ

У процесі виходу держав з карантину «фізичне дистанціювання»¹³⁶ було одним із

¹³⁶ Цей термін почали використовувати для опису практики дотримання фізичної відстані від інших людей

інструментів, що використовувався для забезпечення безпеки та зменшення ризику передачі вірусу. Це мало різні наслідки для судів. Перед судами могли поставати різні проблеми залежно від їх розміру та місцезнаходження. Наприклад, у більших судах можуть бути більші кімнати, що дозволяють забезпечити фізичне дистанціювання. Однією із проблем судових систем, що постали після закінчення початкових періодів карантину, було те, як відновити фізичну роботу судів, принаймні до певної міри, і як розпочати проведення очних слухань, зокрема там, де відповідні стандарти не можуть бути дотримані у разі проведення дистанційного слухання.

Міркування щодо охорони здоров'я та безпеки в судах необхідні для цілої низки зацікавлених сторін, які користуються судами як дистанційно, так і особисто. Врахування того, як вони взаємодіють із судами, включаючи будь-які конкретні потреби або проблеми, може допомогти створити основу для вирішення деяких питань, перелічених нижче.

До зацікавлених сторін, які відвідують суди, як дистанційно так і особисто, належать:

- судді;
- персонал суду (пристави, юридичні радники, працівники служби охорони, прибиральники тощо);
- обвинувачувані та відповідачі, деякі з яких можуть перебувати під вартою;
- заявники та скаржники;
- адвокати та їхні помічники;
- прокурори;
- свідки;
- органи забезпечення, зокрема служби пробації, служби підтримки свідків та перекладачі;
- журналісти та представники медіа;
- спостерігачі на судових засіданнях;
- представники громадськості; та
- ті, хто підтримує сторони, присутні в суді.

1. Хто ухвалює рішення?

Для ухвалення необхідних протоколів забезпечення захисту здоров'я та безпеки необхідно спочатку визначити, хто несе відповідальність за виявлення ризиків, а також за визначення та здійснення інфраструктурних змін та інших заходів. Хоча в деяких країнах суди та інші приміщення, що використовуються судовою системою, належать міністерству (як правило, Міністерству юстиції), в інших вони можуть орендуватись у приватних компаній. Це має наслідки з точки зору визначення відповідальності за інфраструктурні зміни, в тому числі за закупівлі та забезпечення пов'язаних з ними витрат.

У деяких країнах положення щодо захисту здоров'я в судах у відповідь на пандемію регулювались заходами, ухваленими урядами, а також заходами, що були розроблені судами або радами суддів. Наприклад, у Словенії порядок забезпечення захисту здоров'я та безпеки визначався законодавством у поєднанні з політикою міністерства і суду. Загальне законодавство застосовувалося до громадських будівель, водночас Міністерство юстиції відповідало за утримання будинків, а більш детальні заходи визначались судами. Суддя або голова палати вирішував питання про відповідні протоколи безпеки та про те, в яких судових процесах доцільно дозволяти присутність громадськості¹³⁷. Зокрема, суди штатів у Сполучених Штатах Америки регулярно видають накази щодо контролю пандемії¹³⁸. Служба Її Величності з питань судів і

під час пандемії, як правило, з метою зменшення ризику можливого передавання інфекції.

¹³⁷ Алеш Галіч (Aleš Galič), [Цивільний процес у Словенії у добу COVID-19](#), Septentrio.uit.no, 21 квітня 2020 р.

¹³⁸ [Судові розпорядження та оновлення під час пандемії COVID-19](#), веб-сайт «Суди США», оновлено 16 жовтня 2020 року.

трибуналу Англії та Уельсу підготувала «Організаційну оцінку ризиків COVID-19» та «Інструмент оцінки» для застосування як контрольних списків для заповнення судами¹³⁹.

2. Управління фізичним простором та кадрове забезпечення

Наявність відповідних залів судових засідань та будівель є ключовим фактором для відновлення роботи судів. Вони повинні бути достатньо великими, щоб дозволити необхідне фізичне дистанціювання, а також бути достатньо оснащені необхідною технологією, що дозволяє сторонам та громадськості бути присутніми або в кімнаті з необхідною фізичною дистанцією, або за допомогою прямої трансляції слухань в іншу кімнату. У деяких юрисдикціях суди обмежили використання залів судових засідань лише тими, де є вікна, щоб уникнути використання кондиціонерів у теплу пору. Європейський центр контролю та профілактики захворювань¹⁴⁰ і Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) розробили настанови, в яких зазначається, що «належним чином доглянута та керована система» може зменшити ризик зараження, але її слід регулярно перевіряти та не використовувати режим рециркуляції¹⁴¹.

Можливо, доцільним буде визначити інші будівлі, які можна використовувати для проведення слухань, зокрема із залученням органів місцевої влади. У деяких юрисдикціях органи влади склали перелік відповідних зал засідань та приміщень, які могли б використовуватись для проведення очних слухань. У тих університетах, де проводяться навчальні судові засідання, можуть бути наявні приміщення, прийнятні для проведення судових слухань. У Німеччині орендували кімнати в спортзалах або встановлювали намети, щоб вмістити більшу кількість людей¹⁴². В Англії пропонувалося орендувати комерційні приміщення.

До подальших міркувань належить те, як відбувається вхід і вихід із судів (включаючи перевірку безпеки на вході тощо) та кімнат, а також як відвідувачі рухаються всередині та навколо будівель. Наприклад, у Словенії деякі суди визначили одну точку входу до будівлі для забезпечення дотримання санітарних вимог¹⁴³.

Слід також переглянути частоту, режим та час прибирання і санітарної обробки будівлі та зал судових засідань. Наприклад, за певних обставин може знадобитися прибирання під час слухань, наприклад, місця для свідків.

Особливу увагу слід приділити наявності відповідного простору. По-перше, що стосується доступу громадськості, суди повинні розглянути, чи потрібно обмежувати кількість людей, яких допускають до будівлі, маючи на увазі необхідність задоволення вимог справедливого судового розгляду та проведення певних слухань у відкритому режимі. Потрібно надати конфіденційні приміщення та кімнати, щоб адвокати могли спілкуватися зі своїми клієнтами; а також для працівників інших служб, зокрема служби пробації, для зустрічей та спілкування. Крім того, для свідків, присяжних, перекладачів та родичів повинні бути доступні відповідні кімнати, в яких має бути передбачене дотримання дистанції між людьми. Пристосування інфраструктури може включати забезпечення місця очікування для сторін, представників громадськості та свідків до того, як їх викличуть. Крім того, має бути ретельно продуманий порядок управління перебуванням затриманих у камерах та захищених приміщеннях у судах.

¹³⁹ [Коронавірус \(COVID-19\): планування та підготовка судів і трибуналів](#), Gov.uk, оновлено 13 жовтня 2020 року.

¹⁴⁰ [Системи опалення, вентиляції та кондиціонування в контексті COVID-19](#), Європейський центр попередження та контролю захворюваності, 22 червня 2020 року.

¹⁴¹ [Запитання та відповіді: вентиляція і кондиціонування повітря та COVID-19](#), веб-сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я, 29 липня 2020 року.

¹⁴² [Правосуддя та виклики в часи пандемії в Європі](#), веб-сайт Magistrats Européens pour la Démocratie et les Libertés (MEDEL), 1 червня 2020 року.

¹⁴³ Алеш Галіч (Aleš Galič), [Цивільний процес у Словенії у добу COVID-19](#), Septentrio.uit.no, 21 квітня 2020 р.

Звичайні заходи безпеки (такі як металошукачі та особистий огляд), можливо, доведеться відкоригувати з урахуванням вимог забезпечення захисту здоров'я та безпеки, таких як носіння масок або рукавичок працівниками служби безпеки, використання дезінфікуючого засобу для рук, використання скляних екранів та вимірювання температури тощо. Можливо, також доведеться змінити шляхи евакуації у випадку пожежі.

Поширення інформації про захист здоров'я та безпеку (Албанія)

Судова рада Албанії (KLGJ) створила веб-посилання на своєму офіційному веб-сайті, що містить інформацію про заходи, пов'язані з COVID (<http://klgj.al/covid-19/>). Вона включала плакати, що ілюструють широкій громадськості та відвідувачам судів, чого очікувати від суду та як звертатись до суду в умовах пандемії. Постери надавали відповіді на такі запитання:

- Коли та як мені фізично звернутися до суду?
- Як суд поінформує мене, якщо моя справа є невідкладною?
- З якою справою я можу звернутися до суду?¹⁴⁴
- З якими цивільними справами я можу звернутися до суду?
- З якими кримінальними справами я можу звернутися до суду?
- Як буде відбуватись слухання?

Крім цього, належні протоколи забезпечення захисту здоров'я та безпеки мають доводитись до відома відповідних осіб у доступний, чіткий та зрозумілий спосіб.

Нарешті, слід пояснити, як такі протоколи забезпечення захисту здоров'я та безпеки контролюються в повсякденному розпорядку дня суду та як забезпечується дотримання вимог. У деяких юрисдикціях правовий характер протоколів забезпечення захисту здоров'я та безпеки та відповідних санкцій був незрозумілим.

Для функціонування судів повинні бути присутніми судді та інший судовий персонал (дистанційно та особисто). Однак деякі можуть бути (зобов'язані) самоізолюватись, не здатні працювати внаслідок іншого погіршення стану здоров'я або через обмеження, включаючи обов'язки з догляду за дітьми та піклування; також можуть виникнути перешкоди щодо прибуття до суду громадським транспортом.

Необхідно визнати непропорційний вплив у цьому аспекті на жінок-суддів, прокуророк та адвокаток у багатьох країнах. Вони стикалися та продовжують стикатися з проблемою виконання своїх посадових обов'язків у поєднанні з основною відповідальністю за догляд, включаючи догляд за дітьми, що посилюється там, де дитячі садки та школи не працюють повноцінно.

Судовим адміністраціям може знадобитися оцінити наявність та готовність персоналу та інших членів судової влади до фізичного повернення на роботу, а також їхню здатність працювати дистанційно (враховуючи закриття шкіл та дитячих садків). Сюди входить наявність у них обладнання та необхідного підключення для дистанційної роботи.

3. Порядок забезпечення захисту здоров'я та безпеки у судах

Суди та органи влади прийняли різні політики із забезпечення захисту здоров'я та безпеки у судах та за умов дистанційної роботи. Це вимагало не лише уваги до обладнання та відшкодування здійснених витрат, але й кадрового забезпечення, а також дотримання протоколів захисту здоров'я та забезпечення безпеки.

¹⁴⁴ Цей плакат пояснює, що Суд повідомить громадянина за контактним номером або електронною адресою. Плакат містить приклади невідкладних справ, таких як сімейні справи (у справах про усиновлення та піклування, заходи проти домашнього насильства; у справах про батьківську відповідальність та аліменти.

Суди застосовували різні засоби для управління доступом громадськості до процедур, включаючи, наприклад, попередню реєстрацію або акредитацію для відвідування та визначені місця для обмеженої кількості представників громадськості або преси. Інші суди розмежували простір, розмітивши стрічками сидіння, додавши розмітки на підлозі та вивіски, а також забезпечивши систему одного проходу у будівлі.

Деякі слухання транслюються в Інтернеті, як, наприклад, в окружному суді Осло¹⁴⁵ та в Україні за рекомендацією Вищої ради юстиції. Інші суди транслювали слухання в іншу кімнату у будівлі суду, до якої дозволявся доступ громадськості.

В Австрії розпорядженням, виданим Міністром юстиції в березні 2020 року, були внесені зміни до регламенту судів першої та другої інстанцій. Заходи захисту персоналу та відвідувачів суду включали скасування звичних годин роботи, коли персонал повинен бути присутнім у суді, використання оргскла, щоб уникнути розповсюдження інфекції, і вимогу до тих, хто бажає увійти до будівлі, організувати це заздалегідь¹⁴⁶. Інші юрисдикції організували поетапне повернення суддів або їхнє чергування в суді залежно від дня або тижня.

Коли в Англії та Уельсі було відновлене проведення очних судів присяжних, були запроваджені особливі заходи, такі як скорочений час проведення засідань, визначення залів засідань для перерв, обмеження кількості судових процесів та наявність ще однієї зали суду, з якої інші можуть спостерігати за процесом у форматі трансляції; присягу потрібно було складати, не торкаючись святих книг або Писань, або людям дозволялось брати з собою власні. Щодо суду присяжних, деякі країни пропонують зменшити кількість присяжних або розширити можливості для судового розгляду справ мировими суддями (таким чином забезпечуючи певний рівень незалежного судового нагляду).

Служба Її Величності з питань судів і трибуналів Англії та Уельсу розробила контрольний перелік щодо безпечного проведення слухань. Він визначав, що має бути надано Службою, і що очікується від відвідувачів суду¹⁴⁷. Перше включало у себе, серед іншого, забезпечення безпечного дистанціювання в різних місцях у будівлях суду; чіткі позначення для руху у будівлі; зазначення способу організації відпочинку та санітарної обробки обладнання, документів та інших матеріалів; прибирання у будівлі; та надання підтримки свідкам. У свою чергу, від відвідувачів суду очікується, наприклад, виконання інструкцій щодо руху та санітарії, обмеження зміни місць для сидіння, дотримання безпечної відстані від інших, мінімізація дотиків до предметів, принесення власних напоїв, регулярне миття рук та зважений підхід до того, кого вони беруть з собою до суду.

Приклади заходів, запроваджених судами країн-учасниць ОБСЄ:

У Португалії 3 червня 2020 року було прийнято протокол безпеки, що передбачає поєднання таких заходів, як вимога дотримуватися фізичної відстані у два метри, використання масок для обличчя (крім часу дачі показань), спеціальний протокол про прибирання та використання лише залів судових засідань з вікнами, а не зал із кондиціонером, крім випадків, коли це потрібно та є можливість забезпечити циркуляцію повітря¹⁴⁸.

У Греції заходи із забезпечення захисту здоров'я та безпеки були запроваджені двома рішеннями Міністерства¹⁴⁹ з посиланням на Національну організацію громадського здоров'я, Комітет експертів з COVID 19 та Комітет з управління

¹⁴⁵ Б. Кранс та ін. (B. Krans et al.), "[Цивільне правосуддя та COVID-19](#)", Septentrio Reports 5, 2020, стор. 40-41.

¹⁴⁶ [Управління організацією роботи судової влади – збірка коментарів та зауважень щодо різних країн](#), СЕРЕJ, відвідано 15 жовтня 2020 року.

¹⁴⁷ [Наше прагнення безпечно проводити слухання за участі суду присяжних](#), Служба Її Величності з питань судів і трибуналів, 15 травня 2020 року.

¹⁴⁸ <https://www.csm.org.pt/2020/05/07/medidas-para-reduzir-o-risco-de-transmissao-do-virus-nos-tribunais/>

¹⁴⁹ Спільні рішення міністерської зустрічі G.G. № В 2033 28-5-2020 та G.G No В 2865/14-7-2020.

кризовими ситуаціями Міністерства юстиції¹⁵⁰. Вони передбачали таке:

1. Усі працівники та відвідувачі суду (тобто судді, секретарі, адвокати та учасники судових процесів) мають носити немедичні маски або щитки для обличчя.
2. У всіх місцях суду має бути доступний дезінфікуючий засіб для рук на спиртовій основі.
3. Особи повинні дотримуватися відстані не менше 1,5 метри одна від одної.
4. Дозволяється присутність максимум 20-25 осіб у звичайних залах засідань, причому головам судів надано повноваження зменшувати цю кількість залежно від розміру відповідних приміщень¹⁵¹.
5. Розміщення захисних панелей з оргскла у всіх зонах суду, відкритих для громадськості.

Інформація про заходи із забезпечення захисту здоров'я та безпеки, вжиті головою суду або адміністративною судовою колегією у складі трьох суддів, розміщувалась для ознайомлення як на вході до суду, так і на веб-сайті суду за його наявності¹⁵².

Судова адміністрація Норвегії підготувала відео на YouTube про заходи боротьби з інфекцією під час пандемії (норвезька, з англійськими субтитрами): <https://www.youtube.com/watch?v=jsndKgqml7Y&t=1s>

Нормативний закон Албанії передбачав низку заходів, які слід вжити для вирішення питань проведення судових процесів, що включали: обмеження входу до будівель судів лише для тих, хто має «здійснювати невідкладну діяльність», вимога щодо попереднього запису відвідувачів для доступу до послуг, публікацію вказівок на веб-сайтах судів і рад щодо пересування осіб, проведення слухань за закритими дверима для деяких справ або проведення слухання на підставі письмових документів. В останньому випадку присутність сторін не вимагалася; натомість використовувались засоби електронного зв'язку для подання документів та ухвалення рішень суду¹⁵³.

У суді м. Краків, Польща, перед входом до суду вимірювали температуру, і суд для цього встановив намет перед будівлею суду. Деякі суди вимагали попередньої реєстрації; деякі встановили скляні екрани.

Однак, ці заходи мають бути збалансовані з урахуванням необхідності дотримання міжнародних стандартів та права на справедливий суд. Наприклад, використання масок для захисту здоров'я потрібно розглядати у зв'язку із здатністю судів, адвокатів та інших осіб «читати» поведінку людини та її вплив при оцінці достовірності¹⁵⁴.

4. Чи змушувати людей приходити до суду?

Оскільки влітку 2020 року із запровадженням необхідних протоколів із захисту здоров'я та забезпечення безпеки кількість фізичних слухань збільшилась, виникали проблеми, якщо особи не з'являлись або відмовлялись бути присутніми особисто. Судді повинні були враховувати допустимість такої відмови, зважаючи на законні заходи безпеки та захисту здоров'я та занепокоєння, що відмова бути присутнім особисто

¹⁵⁰ Лист № 18044/7.5.2020.

¹⁵¹ Наприклад, у суді м. Салоніки, де звичайна місткість зал судових засідань становить 50-60 осіб, максимальна кількість була встановлена у кількості 10 осіб в залі суду за умови носіння немедичних масок.

¹⁵² Консультації БДІПЛ, серпень 2020 року.

¹⁵³ Нормативний акт № 9, [Про спеціальні заходи в галузі судової діяльності під час епідемії, спричиненої COVID-19](#), 25 березня 2020 року, стаття 3(4); див. також [Законодавчі заходи з подолання спалаху Covid-19](#), веб-сайт KPMG Albania Shpk, 27 березня 2020 року.

¹⁵⁴ Джулія Саймон-Керр (Julia Simon-Kerr), [Викриття манери поведінки](#), 88 Geo. Wash. L. Rev. Arguendo 158 (2020).

використовується для затримки процесу, а також вплив на здійснення правосуддя¹⁵⁵.

Судові органи повинні оцінювати ці питання з урахуванням національної правової бази та ситуації, пов'язаної з COVID, у своїй юрисдикції, і повинні надавати вказівки для допомоги суддям.

Здається, що суди досі застосовували обережний підхід до цього питання. Для виконання обов'язків присяжних деякі країни запровадили право відстрочення. Інші відклали розгляд справи, якщо вимагались усні свідчення. В інших країнах особам, які повідомляють про проблеми зі здоров'ям, пропонується можливість взяти участь дистанційно.

Застосовуються різні підходи до того, якщо суддя відмовляється прийти до суду через ризик для здоров'я, пов'язаний з COVID. Виникає запитання про те, чи може і за яких обставин відмова виконувати власні обов'язки у вигляді проведення очних слухань тягнути за собою дисциплінарне провадження.

Порядок дій у разі виникнення підозри щодо інфікування підозрюваних та затриманих осіб (Північна Македонія)

Було порушено справу проти іноземного громадянина (сусідньої держави), який був заарештований у Північній Македонії за звинуваченням у контрабанді мігрантів. Прокурор вимагав тримання під вартою для забезпечення його присутності. Відповідно до національного законодавства, обвинувачений мав постати перед судом для вирішення питання про досудове тримання під вартою протягом строку, що становить 24 години. Суддя, відповідальний за здійснення попереднього розгляду, вимагав, щоб підсудний пройшов тестування на COVID-19 та був доставлений до суду в захисному костюмі, масці та рукавичках, враховуючи ризик контакту з вірусом. Підсудний дійсно отримав позитивний результат, і тому суддя повинен був протягом кількох годин визначити, чи ухвалювати рішення про тримання його під вартою, як того вимагало обвинувачення. Від Судової ради Республіки Північна Македонія (Державної судової ради) щодо таких ситуацій не було жодних вказівок, окрім загальних вказівок про те, що суди повинні виконувати захисні заходи і рекомендації щодо COVID-19, надані урядом та органами охорони здоров'я.

Хоча судді, прокурори та працівники суду – як люди – мають право на життя та право на здоров'я, їх цілком виправдано можуть попросити погодитись на вищий ступінь ризику, на відміну від інших осіб, які не займають державні посади, таких як медичний персонал, працівники поліції, пожежники тощо. У Бангалорських принципах поведінки суддів зазначається, що «суддя повинен прийняти особисті обмеження, які звичайний громадянин може вважати обтяжливими, і повинен робити це вільно та охоче»¹⁵⁶. Проте судді можуть бути не в змозі або не бажати з'являтися у суді з поважних причин.

Як зазначалося вище, батьки та піклувальники можуть стикнутися із перешкодами у поверненні до роботи в суді, поки школи та дитячі садки залишаються закритими. У Косові в Рішеннях судової ради від 12 березня 2020 року та 8 травня 2020 року про запровадження обмежувальних заходів у судовій системі під час пандемії наголошується, що мати/батько, які піклуються про дітей, або адміністративний

¹⁵⁵ Див., зокрема, приклад з Парагваю за межами регіону ОБСЄ. Відповідач у справі про корупцію вимагав відкладення судового розгляду, стверджуючи, що він боїться заразитися, якщо прийде до суду. Після обговорення суд вирішив продовжити слухання справи та змусити відповідача взяти участь, враховуючи, що він був молодим і здоровим, а також те, що буде дотримуватися суворий протокол забезпечення захисту здоров'я і безпеки, а пандемія не повинна використовуватися або сприйматися як можливість для використання як привід для ухилення від правосуддя. "Sentencia Definitiva Nro 152 de fecha 26 de junio de 2020 en el juicio Camilo Ernesto Soares y Alfredo Guachire Medina s/ lesion de confianza", Tribunal de Sentencia Penal de Asuncion, Paraguay.

¹⁵⁶ [Бангалорські принципи поведінки суддів](#), прийняті Судовою групою з питань зміцнення доброчесності суддів, переглянуті на засіданні круглого столу головних суддів у Палаці миру, Гаага, 25-26 листопада, 2002 року; див. також М. Поллард, М. Ларонш та В. Гранде (М. Pollard, M. Laronche and V. Grande), [Симпозіум щодо COVID-19: суди та коронавірус \(частина II\)](#), *OpinioJuris.org*, 3 квітня 2020 року.

працівник із хронічними захворюваннями можуть бути звільнені від роботи після подання клопотання голові суду. Судді часто старші за людей інших професій, і тому вони наражаються на більший ризик, враховуючи наявність підстав вважати, що рівень смертності від вірусу COVID-19 зростає з віком.

Інший приклад – Північна Македонія, де на своєму 15-му черговому засіданні 10 березня 2020 року уряд зобов'язав усі органи державної влади та місцевого самоврядування звільнити певних батьків від виконання посадових обов'язків і вважати обґрунтованою відсутність, якщо у працівника є дитина віком до 10 років, що потребує догляду¹⁵⁷. Такий самий підхід був застосований щодо вагітних жінок та хронічно хворих працівників. Невиконання та недотримання цих заходів було визнано порушенням Кримінального кодексу¹⁵⁸.

5. Рекомендації

- Суди повинні продовжувати працювати для виконання своїх ключових функцій, забезпечуючи при цьому право на життя та здоров'я суддів та працівників суду, а також усіх користувачів судових послуг.
- Врахування різних аспектів охорони здоров'я та безпеки в судах необхідні для цілої низки зацікавлених сторін, які користуються судами як дистанційно, так і особисто.
- Має бути чітко визначено, хто відповідає за розробку протоколів із забезпечення захисту здоров'я та безпеки, визначення ризиків та запровадження заходів.
- Потрібно враховувати придатність залів судових засідань для проведення різних слухань, маючи на увазі їхній розмір, доступність, ІТ-обладнання, вентиляцію; наявність залів очікування та приміщень; наявність інших відповідних приміщень.
- Протоколи забезпечення захисту здоров'я та безпеки для судів повинні включати вхід, вихід і переміщення всередині будинків, а також санітарію, управління звичайними вимогами безпеки та наслідки з точки зору кадрового забезпечення.
- Вищі судові органи повинні надати чіткі вказівки щодо санкцій у разі невиконання та примушення осіб з'явитися в суді.

Г. ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНОСТІ СПРАВ ТА ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ НЕРОЗГЛЯНУТИХ СПРАВ

У багатьох юрисдикціях суди не функціонували повноцінно під час пандемії, і їм доводилося вдаватися до зупинення проваджень, скасування слухань та переходу на роботу у дистанційному режимі. На додаток до відставання з розглядом справ, яке вже існувало в багатьох юрисдикціях, та обмежених ресурсів на забезпечення їхнього функціонування¹⁵⁹, перед судами постала проблема із накопиченням значної кількості справ¹⁶⁰. Наприклад, Вища рада судових та прокурорських служб Боснії та Герцеговини (НЈРС) у вересні 2020 року повідомляла про скорочення кількості нових справ на 17 відсотків та скорочення розкритих справ на 23 відсотки; а також зменшення поданих обвинувальних актів на 21 відсоток у першій половині 2020 року порівняно з

¹⁵⁷ [Заходи та рекомендації щодо захисту та попередження коронавірусу COVID 19](#), веб-сайт Уряду Республіки Північна Македонія, 13 березня 2020 року.

¹⁵⁸ [Статті 205 та 206 щодо громадського здоров'я та епідемічного стану](#), веб-сайт Уряду Республіки Північна Македонія, відвідано 18 жовтня 2020 року.

¹⁵⁹ М. Поллард, М. Ларонш та В. Гранде (M. Pollard, M. Laronche and V. Grande), [Симпозіум щодо COVID-19: суди та коронавірус \(частина II\)](#), [OpinioJuris.org](#), 3 квітня 2020 року.

¹⁶⁰ Оуен Боукотт (Owen Bowcott), [В Англії та Уельсі постає загроза нагромадження 40 000 кримінальних справ через коронавірус](#), веб-сайт The Guardian, 24 травня 2020 року.

аналогічним періодом 2019 року¹⁶¹. Це також вплинуло на виконання судових рішень¹⁶². Тривалі затримки створюють значні виклики для користувачів судових послуг, і існує ризик того, що визначення пріоритетності справ після закінчення дії надзвичайних заходів може зруйнувати забезпечення захисту прав людини.

1. Вирішення проблеми нерозглянутих справ

Коли суди почали повертатись до роботи, їм довелося розглянути спосіб організації ресурсів, зокрема, які справи вимагають особистого слухання порівняно з тими, які, можливо, все ще потребують дистанційного розгляду. Однак те, наскільки суди вже функціонували з використанням письмових чи цифрових процедур до пандемії у деяких видах проваджень, неминуче визначало їхній досвід протягом цього часу¹⁶³.

Продовження термінів та строків позовної давності у низці країн було спрямовано на те, щоб надати судам певну можливість контролювати відставання¹⁶⁴. Зокрема, у Франції постановами передбачалося таке продовження до кінця пандемії, за винятком певних невідкладних питань (наприклад, тих, що перебувають на розгляді суддів по свободах та ув'язненню, а також розгляду справ у судах щодо неповнолітніх), стосовно яких застосовувались певні правила¹⁶⁵. На період, коли в Греції були призупинені дії адміністративних судів, терміни на виконання процесуальних та інших дій були також перенесені¹⁶⁶. Однак судам потрібно буде оцінити, що таке «невиправдана затримка», та визначити, що означає «в розумний термін» за таких обставин. В Онтаріо (Канада) адвокатам та сторонам повідомили, що процедурні строки, які можна продовжити, будуть продовжені, якщо сторони не заявлять, що пандемія не дозволила їм вчасно вжити необхідних процесуальних заходів.

Суди почали вивчати різні способи вирішення проблем із затримкою розгляду великої кількості справ. Загалом, необхідна достатня міра судового розсуду для оцінки обставин у кожному конкретному випадку та для забезпечення незалежності суддів.

По-перше, визначення питання про пріоритетність справ розглядалось разом із визначенням того, які питання є нагальними (як зазначено у розділі С вище). Наприклад, Управління лорда Верховного Судді Північної Ірландії оприлюднило списки (які постійно переглядаються) для різних судів із зазначенням «роботи, яку ми продовжуватимемо виконувати» (наприклад, заяви про заставу, термінові судові заборони, обмежувальні приписи стосовно кривдників у справах про домашнє насильство); «робота, яку ми будемо намагатися виконати» (наприклад, перегляд розподілу справ, заяви про погану репутацію, розлучення за згодою відповідача тощо); та «робота, яку ми поки що не можемо виконати» (наприклад, на певних стадіях, суд присяжних та екстрадиція; оскарження рахунків та судових наказів стосовно дітей)¹⁶⁷.

Крім того, заохочуються механізми відведення справ від судів, такі як медіація та

¹⁶¹ Статистичний звіт про роботу судів та прокуратур у Боснії і Герцеговині, представлений на пленарному засіданні НРС 15-16 вересня 2020 року.

¹⁶² Як співробітники органів виконавчої влади можуть сприяти подоланню економічної кризи, пов'язаної з пандемією COVID-19?, Позиційний документ Міжнародної спілки судових службовців, Міжнародна спілка судових службовців (UIH), квітень 2020 року, <https://www.uehj.eu/wp-content/uploads/2020/04/PP-Covid-19-EN.pdf>.

¹⁶³ [Вебінар](#) щодо наслідків пандемії COVID-19 з точки зору кримінального процесу в Швеції, 11 травня 2020 року.

¹⁶⁴ М. Поллард, М. Ларонш та В. Гранде (M. Pollard, M. Laronche and V. Grande), [Симпозіум щодо COVID-19: суди та коронавірус \(частина II\)](#), OpinioJuris.org, 3 квітня 2020 року.

¹⁶⁵ Б. Кранс та ін. (B. Krans et al.), [Цивільне судочинство та COVID-19](#), Septentrio Reports 5, 2020, стор. 25.

¹⁶⁶ Заходи безпеки та процедури організації роботи судів у грецьких адміністративних судах протягом усієї пандемії COVID-19, (березень 2020-червень 2020).

¹⁶⁷ Офіс лорда Верховного Судді. Оновлення щодо безперервності роботи під час COVID-19, 12 червня 2020 року, <https://judiciaryni.uk/sites/judiciary/files/media-files/Business%20Recovery%20Plans%20-%20Summary%20-%20Update%2012%20Jun%2020.pptx>.

альтернативне вирішення спорів¹⁶⁸. Це може бути особливо доречним у цивільних справах¹⁶⁹, та у юрисдикціях, де використання технологій у таких провадженнях вже добре налагоджено, зокрема у форматі проведення слухань онлайн та електронного розповсюдження документів, як, наприклад, у Канаді¹⁷⁰. У Норвегії онлайн медіація також певною мірою застосовувалась і до пандемії, і з тих пір ці процеси розширились¹⁷¹. Так само в Італії стаття 83 законодавчого указу №18/2020 (із змінами та доповненнями) дозволяє проводити зустрічі з медіації онлайн за умови згоди всіх сторін. Це залишиться доступним і після закінчення надзвичайного стану¹⁷². У Словенії у результаті пандемії було висунуто пропозицію забезпечувати медіацію протягом будь-якого дистанційного слухання, до моменту реалізації¹⁷³.

Виняток щодо одноосібного прийняття рішення суддею визнаний непропорційним (Франція)

Прийняття рішень, зокрема ухвал, одним суддею розглядалось як варіант вирішення проблеми відставання, наприклад, у деяких некримінальних справах у Франції¹⁷⁴. Однак, Державна рада Франції призупинила дію положення про одноосібний розгляд справи у Національному суді з питань надання притулку (адміністративна юрисдикція, що розглядає апеляції на рішення про відхилення позовів про надання притулку). Державна рада (Conseil d'État) постановила, що це був непропорційний захід, тому що тут слід було враховувати принцип колегіальності слухань, а право захисту було порушено з огляду на те, що всі апеляційні скарги суддя буде вирішувати одноосібно¹⁷⁵.

Інші корективи, спрямовані на збільшення часу роботи суду та, тим самим, контроль за відставанням, включали скорочення літніх канікул (наприклад, як у Греції¹⁷⁶ та у Верховному Суді Ірландії¹⁷⁷) та надання можливості судам засідати без звичайного складу суду або інших осіб, які, як правило, були б залучені (наприклад, суди з питань неповнолітніх можуть засідати без засідателів; голови судів мали можливість виконувати функції слідчого судді). В Онтаріо (Канада) було запроваджене правило для судів у цивільному процесі для «звільнення від дотримання процесуальних норм (...) коли це справедливо або співрозмірно, доцільно та (...) необхідно для забезпечення правосуддя між сторонами (...) або потрібно для забезпечення зручності, оперативності та ефективності здійснення правосуддя»¹⁷⁸.

Однак функціональна діяльність судових систем не може бути забезпечена за рахунок прав людини, і деякі практики, що застосовуються для зменшення тягаря на суди, викликають значні занепокоєння щодо дотримання права на свободу, права постати перед суддею та права на справедливий суд. Наприклад, у Франції автоматичне продовження запобіжного заходу було запроваджене постановою на 2-6 місяців залежно від тяжкості кримінального правопорушення без обов'язкового судового розгляду¹⁷⁹.

¹⁶⁸ Див [Відокремлення людей від проблеми: Колін Руле та розвиток онлайн-вирішення спорів](#), The Practice, том 6, випуск 5, 2020 року.

¹⁶⁹ М. Поллард, М. Ларонш та В. Гранде (M. Pollard, M. Laronche and V. Grande), [Симпозіум щодо COVID-19: суди та коронавірус \(частина II\)](#), OpinioJuris.org, 3 квітня 2020 року.

¹⁷⁰ Емма ван Гелдер, Ксандра Крамер та Ерліс Темелі (Emma van Gelder, Xandra Kramer and Erlis Themeli), [Доступ до правосуддя за часів корони: коли COVID-19 наводить переконливі докази на користь ширшої діджиталізації правосуддя](#), ConflictofLaws.net, оновлено 8 квітня 2020 року.

¹⁷¹ Б. Кранс та ін. (B. Krans et al.), [Цивільне судочинство та COVID-19](#), Septentrio Reports 5, 2020, стор. 42.

¹⁷² Інформація, отримана під час консультацій.

¹⁷³ Консультації БДПЛ.

¹⁷⁴ [Правосуддя та виклики в часи пандемії в Європі](#), веб-сайт Magistrats Européens pour la Démocratie et les Libertés (MEDEL), 1 червня 2020 року, стор. 19.

¹⁷⁵ [Conseil d'État, 8 juin 2020, Juge statuant seul et recours à la visioconférence à la CNDA](#), веб-сайт Le Conseil d'Etat, 8 червня 2020 року.

¹⁷⁶ Заходи безпеки та процедури організації роботи судів у грецьких адміністративних судах протягом усієї пандемії COVID-19, (березень 2020-червень 2020). L.4684/2020 G.G No 86/25.4.2020.

¹⁷⁷ Див. [Верховний Суд – організація роботи під час COVID-19](#), веб-сайт Судової служби Ірландії, відвідано 18 жовтня 2020 року.

¹⁷⁸ Б. Кранс та ін. (B. Krans et al.), [Цивільне судочинство та COVID-19](#), Septentrio Reports 5, 2020, стор. 56.

¹⁷⁹ Стаття 16 Постанови від 25 березня 2020 року (№2020-303) та циркуляр Міністра юстиції автоматично продовжили періоди попереднього ув'язнення на 2-6 місяців залежно від тяжкості порушення, без

Ширше використання письмових процедур та подання документів електронними засобами, особливо у цивільних справах, також заохочується у низці держав, таких як Бельгія, Естонія, Німеччина, Латвія, Люксембург та Іспанія¹⁸⁰. Однак це може означати «культурний зсув» для країн, які раніше поклались на усні слухання¹⁸¹. Крім цього, такі електронні процеси потребують сучасного програмного забезпечення та ІТ-підтримки, що не завжди доступні в деяких державах. Наприклад, у Північній Македонії Стратегія Міністерства юстиції щодо інформаційно-комунікаційних технологій на 2019-2024 роки відзначає недоліки зберігання даних на серверах судів. Крім того, існує обмежена кількість осіб, які працюють у системі баз даних судової інформації АССМІS; також, хоча обладнання було надане для деяких судів, таких як базові суди в Скоп'є, воно не було введено в експлуатацію¹⁸².

У більш широкому плані може бути корисним повернутись до обговорення того, як можна усунути застійні явища у системі кримінального судочинства, щоб полегшити навантаження на суди. Це включає зменшення кількості в'язниць і звільнення в'язнів, як це відбулося, наприклад, у Хорватії, Франції та Італії¹⁸³, а також перегляд законів, що встановлюють опіку, що вже давно обговорюється у багатьох юрисдикціях.

2. Рекомендації

- Визначення пріоритетності справ після закінчення надзвичайних заходів не повинно порушувати принципи захисту прав осіб; для цього мають застосовуватись справедливі та об'єктивні критерії та забезпечуватись негайне повідомлення всім зацікавленим сторонам.
- Під час визначення пріоритетності справ має бути забезпечена гендерна рівність та захист найбільш незахищених верств населення, включаючи дітей, людей похилого віку та людей з інвалідністю.
- Критерії для визначення пріоритетності повинні бути достатньо гнучкими, щоб забезпечити розсуд суддів. Можна розглянути можливості використання або розширення застосування процесів медіації в режимі онлайн або медіації за допомогою дистанційних слухань і письмових процедур.
- Слід заохочувати відведення справ від суду.
- Суди та політики можуть розглянути можливість продовження термінів та строків давності, а також переглянути стимули для тих, хто визнає свою провину якомога раніше, за умови дотримання права на захист та міжнародних стандартів.
- Слід повернутись до обговорення того, як можуть бути усунуті застійні явища в системі кримінального судочинства.

G. НОВІ ВИДИ СПРАВ

1. Огляд видів та кількості справ

Пандемія COVID-19 вплинула на види та кількість справ, що надходять до судів. По-перше, виникли нові види справ: виклики щодо надзвичайного законодавства та санкції за порушення комендантської години або карантину. Суди, особливо

обов'язкового рішення судді. Це положення було оскаржене Національною асоціацією адвокатів у Раді держав, яка затвердила це положення 3 квітня 2020 року <https://www.cnb.avocat.fr/sites/default/files/refere-liberte_ord_n_2020-303_covid-19-procedure-penale.pdf>.

¹⁸⁰ Пандемія коронавірусу в ЄС – наслідки з точки зору основоположних прав: фокус на застосунках для відстеження контактів, Агентство з питань основоположних прав, Бюлетень №2, 21 березня – 30 квітня 2020 року, стор. 28.

¹⁸¹ Б. Кранс та ін. (B. Krans et al.), [Цивільне судочинство та COVID-19](#), Septentrio Reports 5, 2020, стор. 56.

¹⁸² Інформація, отримана під час консультацій.

¹⁸³ [Правосуддя та виклики в часи пандемії в Європі](#), веб-сайт Magistrats Européens pour la Démocratie et les Libertés (MEDEL), 1 червня 2020 року.

Конституційні суди, мають відігравати свою роль у перегляді законодавства щодо надзвичайного стану. Деякі закони, прийняті у контексті COVID-19, не визначали часових обмежень або оскаржувались через занепокоєння щодо того, що вони були прийняті без звичного парламентського розгляду.

Приклади конституційного перегляду

- У Молдові 13 квітня 2020 року Конституційний Суд визнав, що «антикризовий пакет» є неконституційним, і негайно його скасував, оскільки він був прийнятий «з порушенням законодавчої процедури». Зазначений пакет був прийнятий урядом 2 квітня в обхід парламенту після того, як парламент не зміг набрати достатню кількість законодавців для забезпечення кворуму¹⁸⁴.
- 6 травня 2020 року в Румунії Конституційний Суд визнав неконституційними накази уряду № 1/1999 та № 34/2020 про режим надзвичайних заходів, в якому зазначається, що указ Президента про встановлення обмежувальних заходів повинен підлягати парламентському контролю та затвердженню. Суд прямо заявив, що обмежувальні заходи повинні встановлюватися лише законом, прийнятим парламентом¹⁸⁵.

Інші закони зазнавали критики через відсутність необхідності або пропорційності, за недосконалу розробку та відсутність юридичної визначеності¹⁸⁶, що призводило до їхнього непослідовного застосування поліцією, прокурорами та суддями. Повідомлялося про дискримінаційне застосування такого законодавства щодо певних осіб через їхню (гадану) національність чи етнічне походження та становище певної країни з огляду на COVID-19.

Майже у всіх державах-учасниках були запроваджені санкції за порушення надзвичайних заходів, включаючи штрафи, арешт та затримання, деякі на основі новостворених адміністративних або кримінальних правопорушень, інші – на основі вже чинного законодавства¹⁸⁷. Люди зверталися до судів з оскарженням, зокрема штрафів, що були надмірними порівняно із середньою заробітною платою в країні, а також арештів та затримань, іноді за відносно незначні правопорушення, такі як неносіння маски в громадському місці¹⁸⁸. У Словенії проступки, визначені у чинному законодавстві, поширювались на санкційні порушення надзвичайних заходів, такі як неносіння маски та недотримання дистанції. На відміну від цього, Польща запровадила нові санкції за порушення заходів, пов'язаних з пандемією, зокрема за «нараження великої кількості людей на контакт із заразними хворобами» та «невиконання вказівок персоналу»¹⁸⁹.

У деяких державах-учасниках проблема неправдивої інформації, що поширюється у ЗМІ, включаючи соціальні медіа, призвела до вжиття кардинальних заходів, таких як запровадження санкцій за «поширення неправдивої інформації».

По-друге, у той час як у період пандемії кількість деяких видів правопорушень зменшилась (наприклад, крадіжка та напад)¹⁹⁰, збільшилась кількість інших (наприклад, кіберзлочинність, домашнє насильство, злочини на ґрунті ненависті,

¹⁸⁴ [Рішення №10](#), Конституційний Суд Молдови, constcourt.md, 13 квітня 2020 року.

¹⁸⁵ Румунія, Конституційний Суд, 6 травня 2020 року, http://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/06/EN_Press-Release-6-05-2020.pdf.

¹⁸⁶ Н. Сан і Л. Зіллі (N. Sun and L. Zilli), [Симпозіум з COVID-19: застосування кримінальних покарань під час реагування на COVID-19 – Нараження на ризик та передання, частина I](#), [OpinioJuris.org](#), 3 квітня 2020 року.

¹⁸⁷ Н. Сан і Л. Зіллі (N. Sun and L. Zilli), [Симпозіум з COVID-19: застосування кримінальних покарань під час реагування на COVID-19 – Забезпечення дотримання заходів з охорони громадського здоров'я, частина II](#), 3 квітня 2020 року.

¹⁸⁸ Там само; див. БДІПЛ, [Зобов'язання ОБСЄ щодо людського виміру та реагування держав на пандемію Covid-19](#), липень 2020 року, стор. 37.

¹⁸⁹ Див. [Управління організацією роботи судової влади - збірка коментарів та зауважень щодо різних країн](#), СЕРЕJ, відвідано 15 жовтня 2020 року.

¹⁹⁰ Джулінда Бекірадж (Julinda Beqiraj), Нові види справ, спричинені COVID-19, Британський інститут міжнародного та порівняльного права. Презентація під час онлайн консультацій ОБСЄ-БДІПЛ, 18 червня 2020 року.

шахрайство та корупція¹⁹¹; а також кількість позовів щодо банкрутства, та пов'язаних з роботою та працевлаштуванням; позови щодо тілесних ушкоджень та здоров'я)¹⁹².

Також очікується зростання кількості позовів щодо приватності та захисту даних як наслідок дистанційної роботи, а також у контексті схем відстеження контактів у деяких країнах. Наприклад, у Боснії та Герцеговині повідомлялося про порушення законодавства про захист даних, коли публікувались особисті дані пацієнтів із COVID-19¹⁹³. Агентство із захисту персональних даних, яке має виключну юрисдикцію щодо захисту персональних даних, оприлюднило думку громадськості, заявивши, що таке публікування суперечить закону про захист персональних даних¹⁹⁴. У Норвегії орган захисту даних (Datatilsynet) видав рішення про тимчасову заборону збору даних через програму відстеження контактів Smittestopp на підставі того, що це не є пропорційним обмеженням права на захист даних¹⁹⁵.

Хоча в деяких юрисдикціях судові органи вже мають або передбачають значний обсяг нових справ, пов'язаних з COVID-19, в інших занепокоєння викликає потенційна лавина «звичайних» справ, що додається до наявних проблем зростання відставання із розглядом та напруженого фінансового становища системи правосуддя. Види та кількість справ, ймовірно, будуть і надалі змінюватися, тож загальний вплив пандемії на характер судового навантаження може бути оцінений лише на пізнішому етапі.

У контексті адміністративних та кримінальних санкцій перед судами також будуть поставати міркування про ризик зараження як обставини, що обтяжують чи пом'якшують покарання. Наприклад, дії, пов'язані з переданням вірусу, такі як кашель або плювання на працівників правоохоронних органів, можуть трактуватися як обтяжуюча обставина у таких правопорушеннях, як напад. І навпаки, призначення покарання у вигляді позбавлення волі в той час, коли ризик зараження у разі перебування під вартою вищий, а ізоляція у в'язниці більша, ніж зазвичай, можна вважати пом'якшуючим фактором¹⁹⁶.

Приклад: урахування пандемії під час призначення покарання (Англія)

У справі апеляційного суду в Англії (Меннінг) лорд-голова суду зазначив, що доцільно розглянути додатковий вплив, який позбавлення волі матиме під час пандемії. Розглядаючи питання про призупинення покарання у вигляді позбавлення волі, він зазначив, що «поточні умови у в'язницях є обставиною, що може бути належним чином врахована у прийнятті рішення про зупинку покарання. (...) Отже, судді та магістрати можуть, і, на нашу думку, повинні, пам'ятати про те, що вплив покарання при утриманні під вартою, швидше за все, буде важчим під час нинішньої надзвичайної ситуації, ніж це було б в іншому випадку»¹⁹⁷. Він також зазначив, що «[т]і, хто перебувають під вартою, наприклад, утримуються у своїх камерах набагато довше, ніж це було б за інших обставин – наразі 23 години на день.

¹⁹¹ Наприклад, шахрайства з продажем недійсних або неефективних засобів для дезінфекції рук або захисних засобів були частими в період розпалу пандемії, а також випадки корупції в контексті державних закупівель медичного обладнання.

¹⁹² Джулінда Бекірадж (Julinda Beqiraj), Нові види справ, спричинені COVID-19, Британський інститут міжнародного та порівняльного права. Презентація під час онлайн консультації ОБСЄ-БДПЛ, 18 червня 2020 року; [Пандемія коронавірусу у ЄС - наслідки з точки зору основоположних прав](#), Агентство з питань основоположних прав, Бюлетень № 1, 1 лютого – 20 березня 2020 року, стор. 11.

¹⁹³ Див. [Боснія і Герцеговина та Чорногорія поважатимуть право на приватність громадян, які перебувають у самоізоляції](#), веб-сайт Civil Rights Defenders, 25 березня 2020 року.

¹⁹⁴ Консультації під час вебінарів, проведених у червні 2020 року.

¹⁹⁵ [Vedtak om midlertidig forbud mot å behandle personopplysninger – appen Smittestopp](#), Datatilsynet website, 6 червня 2020 року; див. також [Тимчасове призупинення дії норвезької програми відстеження контактів Covid-19](#), веб-сайт Datatilsynet, 22 червня 2020 року.

¹⁹⁶ [Manning R v \(Rev 1\)](#) [2020] EWCA Crim 592, 30 квітня 2020 року, у 41; див. Семуел Марч (Samuel March), [Суди повинні враховувати надзвичайні ситуації щодо коронавірусу під час ухвалення вироку, як постановив Апеляційний суд](#), веб-сайт UK Human Rights Blog, 12 травня 2020 року.

¹⁹⁷ [Manning R v \(Rev 1\)](#) [2020] EWCA Crim 592, 30 квітня 2020 року, у 41; див. Семуел Марч (Samuel March), [Суди повинні враховувати надзвичайні ситуації щодо коронавірусу під час ухвалення вироку, як постановив Апеляційний суд](#), веб-сайт UK Human Rights Blog, 12 травня 2020 року.

Візиту до них також не дозволяються. І вони, і їхні родичі, швидше за все, стурбовані ризиком зараження COVID-19»¹⁹⁸.

Зокрема, у Нідерландах повідомлялося, що суди ухвалювали тюремні вироки особам, які кашляли або плювали на людей, включаючи державних посадовців, як от водій автобуса та поліцейський. Наприклад, суд у Лімбурзі визнав винним та засудив 19-річного юнака до восьми тижнів тюремного ув'язнення та до сплати потерпілому компенсації за те, що він мав коронавірус та плюнув на водія автобуса. Суд аргументував це тим, що «Суд враховує, що ми живемо в дивний і насильницький час, коли поведінка має більший вплив, ніж за звичайних обставин»¹⁹⁹.

2. Рекомендації

- Суди повинні забезпечити, щоб застосування наявних правопорушень до пов'язаних з пандемією питань відповідало міжнародним стандартам та сучасній практиці.
- Суди повинні застосовувати міжнародні стандарти, включаючи принципи правової визначеності, пропорційності, необхідності та недискримінації, ухвалюючи рішення щодо нових правопорушень або законодавства, прийнятого на забезпечення боротьби з пандемією.
- Суди мають забезпечувати послідовність у застосуванні факторів, пов'язаних з пандемією, призначаючи покарання.

Н. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ СУДІВ ТА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ

Управління роботою суду базується на регулярному або очікуваному надходженні справ та спроможності персоналу та інфраструктури. Криза COVID-19 стала на заваді цим припущенням, тож може виникнути потреба у перерозподілі ресурсів. Менше суддів фізично працює в будівлі суду, відбуваються лише «термінові» судові процеси, а справи, що надходять, намагаються розглядати за допомогою ІТ-рішень. Використовуючи термінологію COVID-19, судовій системі також потрібно «вирівняти криву» обсягу справ, щоб керувати зменшенням спроможності (суддів, зал судових засідань, фізичного доступу та допоміжного персоналу) та зміною попиту (термінові справи, збільшення певних видів справ та нові види справ).

Сумлінне керівництво судом у цей час стає ще більш важливим. Суддям мають надаватись загальні вказівки, щоб направляти їхнє реагування на пандемію, залишаючи їм достатньо свободи дій. Пандемія також описувалась як можливість для судів «модернізувати» свої електронні системи розподілу справ²⁰⁰.

1. Фінансові наслідки та адаптація

У багатьох юрисдикціях суди вже працювали в умовах фінансових обмежень протягом багатьох років. Пандемія додала витрат, на які навряд чи вистачить звичайних бюджетів судів, враховуючи необхідність інвестувати в ІТ-рішення, вносити корективи в інфраструктуру судів, збільшити частоту прибирання та дезінфікування, забезпечити маски для обличчя та дотримання протоколів захисту здоров'я і безпеки, а також

¹⁹⁸ Там само.

¹⁹⁹ [Коронавірус атакує: десять різних арештів за зловживання щодо поліції, працівників](#), веб-сайт Netherlands Times, 28 березня 2020 року.

²⁰⁰ Карл Бревін (Carl Brewin), [COVID-19 – Як виглядає найближче майбутнє для юристів з питань власності та чи є потенційні можливості для нас у коротко- та середньостроковій перспективі](#). Hardwicke.co.uk, 26 березня 2020 року.

найняти додатковий персонал служби охорони тощо.

Крім того, очікувана в результаті пандемії економічна криза несе ризик подальшого скорочення бюджетів судових органів, тоді як виділення коштів на судову систему буде конкурувати з фінансуванням інших дій.

2. Розподіл справ

Щоб захистити незалежність судової системи та запобігти корупції, важливо забезпечити неможливість впливу на розподіл справ. Таким чином, розподіл справ повинен бути випадковим або організованим на основі заздалегідь визначених, чітких, прозорих та об'єктивних критеріїв²⁰¹. Як визначає Європейська мережа рад правосуддя (ENCJ) у розроблених нею *Мінімальних судових стандартах розподілу справ*, спосіб розподілу повинен бути загальнодоступним, заснованим на об'єктивних принципах та викладеним у законодавстві, правилах чи практиці²⁰².

Цих принципів потрібно дотримуватись у будь-який час, зокрема під час та після надзвичайних ситуацій, таких як пандемія COVID-19, навіть якщо зміни у видах і кількості справ вимагають адаптації, наприклад, зміни кількості суддів (та іншого персоналу суду), визначених для здійснення певних типів процедур. Наприклад, у Португалії в липні визначені законом звичайні можливості для суддів подавати заяву про зміну суду (Movimento Judicial Ordinário) або переведення до судів другої інстанції (Tribunal de Relação) не пропонувались, щоб запобігти порушенню роботи судів. Однак відбувалось призначення нових суддів та створювались тимчасові посади в судах, де очікувалося збільшення обсягу роботи²⁰³.

Слід бути обережними щодо призначення справ для розгляду спеціалізованими суддями, оскільки це несе великий ризик політизації.

3. Добір, оцінювання та підвищення суддів

Наслідки пандемії COVID-19 повинні бути враховані в усіх механізмах судової адміністрації, зокрема щодо оцінки та просування суддів. У низці країн результативність роботи суддів оцінюється регулярно і для її проведення можуть використовуватись кількісні дані, такі як закінчення певної кількості або відсоток справ, призначених їм для розгляду. Там, де існують такі механізми, судді не повинні оцінюватися за жодних обставин за змістом їхніх рішень або вироків (ані безпосередньо, ані шляхом обчислення частки скасування)²⁰⁴. Комітет ООН з прав людини вимагав від держав прийняти закони, що встановлюють «чіткі процедури та об'єктивні критерії» для службового підвищення суддів²⁰⁵. Однак призупинення процедур, (часткове) закриття судів та зміни у розгляді справ під час та після пандемії, ймовірно, вплинуть на механізми оцінки та підвищення суддів, зокрема коли оцінка результатів діяльності зосереджена на кількісних даних²⁰⁶.

²⁰¹ 2020 БДІПЛ Висновок щодо законів про суди, судову адміністрацію та правовий статус суддів Монголії, п. 179; 2010 БДІПЛ Київські рекомендації, п. 12; див. також DMD GROUP, справа «a.s. проти Словаччини» (Звернення №19334/03), Європейський суд з прав людини.

²⁰² [Мінімальні судові стандарти IV. Розподіл справ](#), Європейська мережа рад правосуддя, 2018, відвідано 18 жовтня 2020 року.

²⁰³ Див. <https://www.csm.org.pt/2020/04/30/divulgacao-movimento-judicial-ordinario-de-2020/>.

²⁰⁴ 2010 Київські рекомендації БДІПЛ, п. 28; та 2014 Висновок БДІПЛ щодо добору, оцінки роботи та кар'єри суддів у Молдові, п. 18.

²⁰⁵ Комітет з питань прав людини ООН, [Загальний коментар №32, стаття 14: Право на рівність перед судами та трибуналами та на справедливий судовий розгляд](#), ССРР/С/ГС/32, 23 серпня 2017 року, п. 19; ОБСЄ БДІПЛ, Правовий дайджест міжнародних прав на справедливий судовий розгляд; див. також Основні принципи ООН щодо незалежності судової влади, резолюції Генеральної Асамблеї 40/32 від 29 листопада 1985 року та 40/146 від 13 грудня 1985 року, п. 13 («скрізь, де існує така система, вона повинна базуватися на об'єктивних факторах, зокрема здатності, добросовісності та досвіді»).

²⁰⁶ Хоча використання кількісних даних є загальним явищем, сучасна практика судової адміністрації передбачає, що оцінка роботи суддів має бути в першу чергу якісною і зосереджуватися на навичках,

Отже, можуть виникнути проблеми, якщо зменшення кількості справ через затримки, пов'язані з COVID-19, недостатньо враховане. Механізм оцінювання не повинен ані карати суддів, які не змогли досягти регулярних показників завершення справ у результаті пандемії, ані створювати стимули для суддів продовжувати розгляд справ, навіть якщо гарантії справедливого судового розгляду недостатньо дотримані. Судді не повинні потрапляти в ситуацію, коли їм треба обирати між своїм обов'язком дотримуватися національного законодавства та міжнародних стандартів і бажанням задовольнити оцінювачів, щоб уникнути несприятливих факторів з точки зору майбутнього підвищення. Це ще більше стосується тих випадків, коли судді не мають гарантій повноважень, тож їхнє перепризначення або переобрання залежить від оцінювання їхньої роботи, особливо якщо переважають статистичні показники.

Крім того, якщо судді обираються та призначаються під час пандемії або після неї, може виникнути спокуса використовувати швидкі призначення для вирішення проблеми відставання з розглядом справ, ризикуючи застосуванням процедур, що не відповідають міжнародним стандартам. Слід уникати будь-яких таких прискорених процедур, як і призначення «тимчасових» суддів або створення «спеціальних судів», оскільки це підриває незалежність судової влади.

Крім того, існує ризик того, що рішення, які стосуються судової адміністрації, включаючи відбір, підвищення та дисциплінарні процедури щодо суддів, і надалі будуть підлягати дистанційному ухваленню, наприклад, циркулярні рішення електронною поштою. Хоча такі заходи можуть запропонувати тимчасове рішення для запобігання паралічу в розпал пандемії, вони не можуть замінити сумлінного розгляду з боку судових органів, таких як ради суддів та загальні збори судів, а також створюють ризик неправомірного впливу голів судів.

Насамкінець, пандемія не повинна використовуватися як можливість виконавчої влади підірвати гарантії дотримання строку повноважень судової влади, особливо коли країни стикаються з економічними проблемами²⁰⁷. У Північній Македонії Конституційний Суд скасував рішення уряду про скорочення зарплат суддям, прокурорам, депутатам та іншим працівникам державних установ²⁰⁸. Суд визнав, що запроваджені указом заходи не були ані пропорційними, ані необхідними, та призвели до дискримінації певних категорій державних службовців²⁰⁹.

4. Статистика та збір даних

Якомога швидше мають бути створені системи збору та оцінки статистичних та інших даних, як для поліпшення реагування на виклики, пов'язані з пандемією, так і для засвоєння уроків на майбутнє. Як зазначала Європейська комісія, «системи управління справами та механізми збору статистичних даних щодо функціонування судів, які належно функціонують, є особливо актуальними під час кризи в галузі охорони

включаючи професійну компетентність (знання права, здатність вести судові процеси, здатність писати обґрунтовані рішення), особисту компетентність (здатність справлятися з робочим навантаженням, здатність приймати рішення, відкритість до нових технологій), соціальну компетентність (здатність до посередницької діяльності, повага до сторін) та, для можливого підвищення на адміністративну посаду, компетентність керувати. (Див., наприклад, БДПЛ Київські рекомендації щодо незалежності судової влади у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Центральній Азії, 2010, п. 27).

²⁰⁷ Наприклад, у Словенії, де уряд підвищує зарплати своїх міністрів, він також намагався знизити зарплати працівників публічного сектору, включно з суддями. Б. Кранс та ін. (В. Krans et al.) [Цивільне судочинство та COVID-19](#), *Septentrio Reports* 5, 2020, стор. 49.

²⁰⁸ Північна Македонія [Рішення Конституційного Суду U.br.44/2020 та U.br.50/2020](#) щодо [Наказу №44-2867/1](#), 7 квітня 2020 року; див. також [Республіка Північна Македонія та листи Голови ЕАЈ](#), веб-сайт Міжнародної асоціації суддів, 7 травня 2020 року. Див. також: <http://www.mja.org.mk/Upload/Content/Documents/%D0%98%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%A3%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%20%D1%81%D1%83%D0%B4%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%A0%D0%A1%D0%9C.pdf>.

²⁰⁹ [Рішення Конституційного Суду U.br.44/2020 та U.br.50/2020](#); [Наказ № 44-2867/1](#), 7 квітня 2020 року.

здоров'я»²¹⁰.

Колегіальну відповідальність за збір та аналіз даних повинні брати на себе відповідні державні установи, а збір даних судами повинен здійснюватися навіть тоді, коли виконавчі та інші органи влади можуть збирати дані самостійно. Як для політиків, так і для судів, збір та аналіз відповідних даних є ключовими для того, щоб засвоїти уроки з реагування на пандемію, що мало місце дотепер. На жаль, як правильно зазначено в нещодавно оприлюдненій заяві СЕРЕJ, «така криза у сфері охорони здоров'я може повторитися. Судові системи мають бути готові до цього, зокрема коли йдеться про ефективні рішення для забезпечення безперервності роботи суду та доступу до правосуддя із дотриманням особистих прав»²¹¹.

Тому статистичну та іншу інформацію слід збирати, комплексно розділяти на складові частини та аналізувати. Зібрані дані повинні включати, зокрема, таку інформацію: які слухання проводились у судах, а які проводились дистанційно; кількість нових правопорушень та застосованих відповідних санкцій, щоб визначити, чи зазнають певні групи непропорційного впливу; якою мірою інтереси осіб були представлені в різних видах проваджень і який вплив це мало на результат; чи подавались запити про надання правової допомоги та на яких умовах вона надавалась тощо.

Збір даних, пов'язаних з COVID-19, у судовій системі (Косово)

15 червня 2020 року прокуратура Косово опублікувала звіт про роботу органів прокуратури під час застосування обмежувальних заходів, пов'язаних з COVID-19, у період з 13 березня 2020 року до 31 травня 2020 року. Він містив інформацію про кількість обвинувальних актів, ухвалених за цей період, кількість підсудних та кількість осіб, які утримуються у слідчому ізоляторі. Судова рада Косово також оприлюднила свій звіт про роботу судової влади за період з 15 березня 2020 року до 1 червня 2020 року, що містить статистичну інформацію про характер справ, що розглядались у цей період, та про поточне відставання з розглядом справ.

Важливо, щоб аналіз включав статистичну інформацію, що стосується не тільки ефективності та продуктивності, але також впливу надзвичайних заходів з точки зору права на справедливий судовий розгляд та фактичний результат проваджень. Наприклад, Королівська прокурорська служба (CPS) Англії та Уельсу запроваджує «прапор моніторингу COVID-19» для ідентифікації елементів, пов'язаних з COVID-19 у скоєних злочинах. CPS має кілька «прапорів моніторингу справи» (наприклад, щодо домашнього насильства та сучасного рабства) щодо їх системи управління справами з метою відстеження їхньої ефективності. Цей прапор був запроваджений на початку²¹² та стосувався обтяжуючих обставин справи (наприклад, потенційний напад стався в магазині, де когось звинуватили у накопичуванні запасів)²¹³.

У Данії була створена робоча група з метою вивчення уроків, засвоєних судами²¹⁴. Крім того, у липні 2020 року Судова рада Косово затвердила свій надзвичайний план управління кризовими ситуаціями, який був поширений серед усіх судів в усьому Косово. Голови судів визначались відповідальними за реалізацію заходів з попередження поширення COVID-19 з урахуванням їхніх потреб та відповідно до вказівок компетентних органів охорони здоров'я.

Дослідження роботи судів, що використовували та не використовували відеотехнології (Англія та Уельс)

²¹⁰ [Заява СЕРЕJ. Вивчені уроки та виклики, що постають перед судовою владою під час та після пандемії COVID-19](#), СЕРЕJ, Спеціальне віртуальне пленарне засідання СЕРЕJ, Страсбург, 10 червня 2020 року.

²¹¹ Там само.

²¹² [Зведені дані CPS за 4 квартал 2019–2020 року](#), веб-сайт Королівської прокурорської служби, Сполучене Королівство, 30 липня 2020 року.

²¹³ [313 судових переслідувань за напади на працівників надзвичайних служб завершено в перший місяць карантину](#), веб-сайт Королівської прокурорської служби, Сполучене Королівство, 21 травня 2020 року.

²¹⁴ Інформація, отримана під час консультацій.

Дослідження, що фінансувалось у межах Програми «Здійснення правосуддя за підтримки відеотехнологій» (Video Enabled Justice (VEJ)), визначило низку висновків на основі порівняння використання та невикористання відеотехнологій судами²¹⁵. У дослідженні розглядалось використання технологічного рішення, яке контролювало відеозв'язок між залами суду та віддаленими місцями. Програма VEJ проаналізувала його використання, після чого визначила відмінності у проведенні особистих та дистанційних слухань, відзначаючи, серед іншого, частоту внесення застави, кількість відкладених засідань, наявність юридичного представництва та його подальший вплив на слухання, серед всього іншого.

5. Потреби у навчанні

Як і в багатьох інших професіях, пандемія COVID-19 створила низку унікальних викликів для судової системи. Перед зацікавленими сторонами судової системи постає проблема подолання крутої кривої навчання за короткий проміжок часу, включаючи використання нових технологій, враховуючи застосування чинної законодавчої бази та відповідних міжнародних стандартів. Крім того, навколишнє середовище постійно змінюється, коли держави проходять через різні етапи пандемії. Отже, СЕРЕЖ визнав критичну необхідність у підготовці суддів, персоналу, зайнятого в суді, а також прокурорів, адвокатів та інших зацікавлених сторін судових органів²¹⁶.

У той час, коли стандарти міжнародного права та принципи справедливого судового розгляду мають бути першочерговими, стає ще більш важливим, щоб судді були знайомі з тим, як застосовувати відповідне міжнародне право, зокрема концепції необхідності та пропорційності, до справ, які вони розглядають, зокрема, наприклад, санкції за порушення вимог надзвичайних заходів. Більше того, суддям потрібні можливості для швидкого та надійного отримання знань щодо надзвичайного законодавства, а також того, як реагувати на кризи в майбутньому. Законодавство, яке існувало до пандемії, має застосовуватися в абсолютно новому контексті. Нові закони, прийняті під час пандемії, можуть породжувати додаткові теми та питання, щодо яких судді можуть потребувати навчання. Як зазначається в заяві СЕРЕЖ, «для фахівців у сфері юстиції також слід забезпечити спеціальну підготовку щодо нових видів справ, що виникають внаслідок пандемії COVID-19», а також має бути розроблена «[н]ова навчальна програма для підтримки працівників сфери юстиції під час та після кризових ситуацій у галузі охорони здоров'я»²¹⁷.

Те саме стосується застосованих міжнародних стандартів, зокрема прав людини та основних свобод, з якими можуть бути не знайомі всі судді, що зараз мають їх застосовувати. Могли стати актуальними нові напрямки міжнародного права, і навіть «звичні» галузі міжнародного права породили нові складні правові питання в контексті COVID-19.

Судді та працівники суду можуть недостатньо добре володіти електронними платформами для доступу до документів, здійснення електронного управління справами, включаючи подання в електронному вигляді та електронні підписи, електронне управління справами та опції для проведення відеоконференцій. Обробка конфіденційної інформації в електронній формі означає, що судді та судовий персонал повинні покращити свою обізнаність щодо засобів захисту даних та гарантій конфіденційності, включаючи відповідне національне законодавство та міжнародні стандарти. Також було б корисним навчання з проведення дистанційних слухань,

²¹⁵ Найджел Філдінг та ін. (Nigel Fielding et al.) [Оцінювання здійснення правосуддя за підтримки відеотехнологій](#), Уповноважений у справах поліції та злочинності Сассексу та Університет Суррея, Кінцевий звіт, версія 11, березень 2020 року.

²¹⁶ [Заява СЕРЕЖ. Вивчені уроки та виклики, що постають перед судовою владою під час та після пандемії COVID-19](#), СЕРЕЖ, Спеціальне віртуальне пленарне засідання СЕРЕЖ, Страсбург, 10 червня 2020 року, Принцип 6.

²¹⁷ Там само.

зокрема щодо доцільності дистанційного судового розгляду, правових та процесуальних пристосувань до ведення справ, зменшення ризиків, пов'язаних з новими технологіями та географічним розділенням учасників, а також щодо гарантій забезпечення приватності, відкритості правосуддя та належного судочинства. Крім того, навчальні ініціативи, які б здійснювались за звичайних обставин, могли бути скасовані або відкладені. Це може вплинути на можливості для просування або кар'єрного зростання. Для розробки навчальних програм, пристосованих до потреб судової влади у відповідь на пандемію, можуть бути використані опитування суддів та судового персоналу²¹⁸.

Деякі навчальні ініціативи можна проводити в Інтернеті або в гібридному режимі. Для європейського регіону певну роль у навчальних ініціативах може відігравати *Європейська мережа суддівської освіти* (EJTN). Правова ініціатива Центральної та Східної Європи (CEELI) запропонувала курс дистанційного суддівства для суддів з Центральної та Східної Європи, спрямований на поєднання онлайн-сесій та засідань у судовій залі²¹⁹. В Україні Національна школа суддів України розпочала дистанційний навчальний курс для працівників судів, присвячений Європейській конвенції з прав людини²²⁰, а також регулярно проводить два курси за підтримки ОБСЄ для дистанційного навчання суддів щодо ЄКПЛ. У Північній Македонії Академія для суддів та прокурорів у співпраці з деякими судами та за підтримки різних донорів провела вебінари та тренінги на різні теми, включаючи використання електронних доказів та проведення онлайн-слухань. Так само Грецька національна школа суддів (ESDI) запропонувала дистанційне навчання для суддів з використанням електронної платформи та провела вісім електронних конференцій.

6. Рекомендації

- Судова адміністрація повинна бути надійною та незалежною.
- Потрібні додаткові фінансові інвестиції для коригування інфраструктури судів.
- Органи суддівського самоврядування та асоціації суддів повинні своєчасно обговорювати питання підготовки до відновлення роботи судів після закінчення дії обмежувальних заходів, включаючи способи зменшення кількості накопичених нерозглянутих справ.
- Розподіл справ повинен бути справедливим, прозорим та заснованим на правилах.
- Слід розпочати навчання суддів з метою зміцнення потенціалу судової влади у питаннях міжнародного права стосовно нових видів справ, що виникають в результаті пандемії, зокрема щодо необхідності та пропорційності санкцій за порушення надзвичайних заходів.
- Якщо судді проходять періодичне оцінювання, такі процеси повинні враховувати вплив пандемії на кількість справ, що розглядаються судами. Затримки, викликані COVID-19, ніколи не мають ставити під загрозу гарантії строку повноважень суддів.
- Постійно необхідно дотримуватися стандартів незалежності суддів, включаючи виконання національних норм та міжнародних стандартів щодо призначення суддів, просування по службі та дисциплінарних процедур.
- Суди, судді та судова адміністрація повинні систематично збирати, комплексно деталізувати та аналізувати інформацію про діяльність судів під час та після пандемії для закріплення засвоєних уроків. Це повинно включати оцінку впливу надзвичайних заходів на результати справи, включаючи результати дистанційного розгляду справ.

²¹⁸ Заява СЕРЕJ. Вивчені уроки та виклики, що постають перед судовою владою під час та після пандемії COVID-19, СЕРЕJ, Спеціальне віртуальне пленарне засідання СЕРЕJ, Страсбург, 10 червня 2020 року.

²¹⁹ [Кращі практики дистанційного суддівства: онлайн-курс CEELI](#), Інститут CEELI Прага, відвідано 16 жовтня 2020 року.

²²⁰ [Управління організацією роботи судової влади – збірка коментарів та зауважень щодо різних країн](#), СЕРЕJ, відвідано 15 жовтня 2020 року.

ДОДАТОК 1: КОНТРОЛЬНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ

Загальні питання

- ✓ Суди повинні розглядати гнучкі стратегії виходу із обмежень, накладених пандемією, що можуть бути адаптовані в часі.
- ✓ Держави мають уникати «перевиробництва» законів, наказів, положень та інструкцій щодо надзвичайних заходів для судової гілки від різних рівнів влади (законодавчої, виконавчої та судової).
- ✓ Суди повинні забезпечити дотримання права на справедливий судовий розгляд під час надзвичайного стану, а також не вдаватися до заходів, які б звужували права, обмеження яких не дозволяється.
- ✓ Судовий контроль має бути доступним для перевірки як конституційності та законності будь-якого оголошення надзвичайного стану, так і будь-яких імплементаційних заходів, оцінки пропорційності обмежень, а також процесуальної справедливості застосування законодавства щодо надзвичайного стану.
- ✓ Вищі судові органи та голови судів повинні видавати вказівки, щоб допомогти окремим суддям у визначенні способу управління реагуванням на пандемію з їхнього боку. Має забезпечуватися зворотний зв'язок та вноситися відповідні зміни до вказівок.
- ✓ Суди, визначаючи заходи, повинні враховувати, як забезпечувати баланс між чіткістю і передбачуваністю та судовим розсудом і гнучкістю.
- ✓ Суди можуть розглянути питання про створення комітетів, які пропонуватимуть та контролюватимуть заходи з контролю за пандемією.
- ✓ Судова влада повинна визначити шляхи обміну практиками реагування на пандемію між різними судами, різними регіонами країни та різними юрисдикціями.
- ✓ Слід налагодити діалог із широким колом представників різних професій, зокрема з адвокатами та їхніми асоціаціями, щоб забезпечити належне врахування відповідних міркувань щодо доступу до правосуддя та запровадження заходів безпеки.
- ✓ Розробляючи протоколи та заходи реагування на пандемію, суди повинні враховувати потреби вразливих осіб та особливий вплив на їхнє право на справедливий суд та на доступ до правосуддя.
- ✓ Заходи та протоколи слід швидко та регулярно доводити до відома відвідувачів суду доступними способами, враховуючи вразливі аспекти. Тим, чия присутність у суді є необхідною, слід надавати детальні вказівки та рекомендації.
- ✓ Мають розглядатись альтернативні засоби спілкування з користувачами судових послуг, щоб зменшити кількість осіб, які відвідують суд.
- ✓ Повинна забезпечуватися безпечна та конфіденційна передача даних під час застосування будь-якої технології, що використовується судами.

Визначення невідкладності

- ✓ Мають бути встановлені чіткі критерії, бажано законом, що передбачають свободу розсуду суддів, щодо визначення «невідкладних справ».
- ✓ Критерії мають бути об'єктивними, справедливими та чіткими, а також не повинні підривати незалежність судової влади або бути дискримінаційними.
- ✓ Критерії повинні бути прозорими та доступними іншим для проведення консультацій, зокрема з представниками адвокатської професії та їхніми асоціаціями.
- ✓ Суди повинні зберігати гнучкість для адаптації до пандемії. Індивідуальний підхід до визначення невідкладності може бути доцільним як спосіб забезпечення судового розсуду та незалежності.
- ✓ Слідування закону, нормативним актам та рекомендаціям дозволяє уникнути свавілля та забезпечити справедливість, прозорість та послідовність.
- ✓ Орган, який ухвалює рішення щодо невідкладності, повинен бути

визначений заздалегідь, щоб запобігти будь-яким фальсифікаціям або непослідовності.

- ✓ Визначаючи, що є терміновим, слід враховувати ті випадки, коли обвинувачені перебувають в (досудовому) ув'язненні, випадки, коли жінки або інші вразливі групи вимагають негайного захисту від (домашнього) насильства (зокрема, під час ув'язнення у період карантину, інших невідкладних сімейних спорів, а також справи, пов'язані з порушенням заходів щодо COVID-19, що завдають непоправної шкоди. Наявність певних засобів правового захисту вимагається міжнародними зобов'язаннями з прав людини і не може бути призупинена.
- ✓ Справи тих, кого тримали під вартою довше, ніж було б без пандемії, повинні розглядатись як невідкладні.
- ✓ Інші процедури, що стосуються потенційно невиправданого тримання під вартою, також слід розглядати як пріоритетні, особливо враховуючи ризик зараження в зазвичай тісних умовах ув'язнення.
- ✓ Невідкладність має визначатись судовим рішенням, яке ухвалюється без урахування суті справи у простий та швидкий спосіб. Будь-які рішення слід негайно доводити до відома всіх зацікавлених сторін.
- ✓ Суди повинні враховувати вплив пандемії на інших суб'єктів, що не входять до складу судової влади, включаючи адвокатуру, працівників служби пробації, нотаріусів, перекладачів тощо.
- ✓ Держави та суди мають забезпечувати доступність та ефективність правової допомоги під час та після пандемії. Повинна існувати можливість подання та розгляду заяв про правову допомогу онлайн.

Проведення відеоконференцій та використання ІТ-рішень

- ✓ Право на справедливий суд не повинно порушуватись у будь-яких технологічних рішеннях у відповідь на пандемію.
- ✓ Потрібно враховувати потреби вразливих осіб у процесі доступу та управління технологіями.
- ✓ Суди повинні прийняти критерії для визначення тих справ, у яких можна проводити дистанційні слухання, та тих, коли це неможливо.
- ✓ Рішення щодо проведення дистанційного слухання має вирішуватись судом відповідно до потреби у забезпеченні права на справедливий судовий розгляд.
- ✓ Використання нової технології або розширення її застосування на інші сфери потребуватиме певної правової бази.
- ✓ Мають бути забезпечені відповідні технічні рішення та підтримка для всіх залучених сторін, тобто суддів, адвокатів, прокурорів, сторін, свідків, перекладачів (за наявності).
- ✓ Зрештою, рішення можуть ухвалюватися в кожному конкретному випадку, але вони повинні базуватися на передбачуваних загальних правилах та враховувати загальний принцип права на справедливий суд. Слід враховувати серйозність потенційного покарання та побажання відповідача.
- ✓ Судові органи мають розглянути питання про внесення змін до регламенту рад суддів та загальних зборів судів, щоб забезпечити можливість дистанційного обговорення або прийняття рішень у разі надзвичайних ситуацій, з урахуванням принципів необхідності та пропорційності.
- ✓ Фізична присутність сторін на судових засіданнях повинна залишатися правилом, а застосування процедури дистанційного провадження має становити виняток. Судові органи повинні забезпечити, щоб усі слухання проводились особисто, якщо в інший спосіб не можна гарантувати права на справедливий судовий розгляд.
- ✓ Для проведення дистанційних слухань за нечисленними винятками повинна надаватись згода сторін.
- ✓ Держави повинні виділяти судам необхідні фінансові ресурси для здійснення дистанційних проваджень, включаючи: необхідне технічне обладнання, підключення до Інтернету, навчання персоналу, відповідального за

використання цього обладнання, гарантування доступу вразливим обвинуваченим, сторонам та свідкам тощо.

- ✓ Судді повинні забезпечувати реалізацію права обвинувачених на публічний судовий розгляд та права на справедливий розгляд під час пандемії, визнаючи, що деякі аспекти права не можуть бути обмежені. Будь-які обмеження повинні бути необхідними, пропорційними та законними.
- ✓ Управління залученням учасників віртуальних слухань вимагає перегляду судового етикету, порядку управління та залучення осіб.
- ✓ Спостереження за процесами та моніторинг судових процесів під час слухань у режимі відеоконференцій має продовжуватись.

Забезпечення захисту здоров'я та безпеки

- ✓ Суди повинні продовжувати працювати для виконання своїх ключових функцій, забезпечуючи при цьому право на життя та здоров'я суддів та працівників суду, а також усіх користувачів судових послуг.
- ✓ Міркування щодо охорони здоров'я та безпеки в судах необхідні для цілої низки зацікавлених сторін, які користуються судами як дистанційно, так і особисто.
- ✓ Має бути чітко визначено, хто відповідає за розробку протоколів із забезпечення захисту здоров'я та безпеки, визначення ризиків та запровадження заходів.
- ✓ Потрібно враховувати придатність залів судових засідань для проведення різних слухань, маючи на увазі їхній розмір, доступність, наявність IT-обладнання, вентиляції; наявність зал очікування та приміщень; наявність інших відповідних місць.
- ✓ Протоколи забезпечення захисту здоров'я та безпеки для судів повинні охоплювати такі питання, як вхід, вихід і переміщення всередині будинків, а також санітарію, управління звичайними вимогами безпеки та наслідки з точки зору кадрового забезпечення.
- ✓ Вищі судові органи повинні надати чіткі вказівки щодо санкцій у разі невиконання та примушення осіб з'явитися до суду.

Визначення пріоритетності справ та вирішення проблеми нерозглянутих справ

- ✓ Хоча визначення пріоритетності розгляду справ після закінчення дії надзвичайних заходів не повинно підривати захист прав людини, воно повинно слідувати справедливим та об'єктивним критеріям і негайно доводитись до відома всіх зацікавлених сторін.
- ✓ Під час визначення пріоритетності справ має бути забезпечена гендерна рівність та захист найбільш незахищених верств населення, включаючи дітей, людей похилого віку та людей з інвалідністю.
- ✓ Критерії для визначення пріоритетності повинні бути достатньо гнучкими, щоб забезпечити розсуд суддів.
- ✓ Слід розглянути можливості для використання або розширення використання процесів медіації онлайн або медіації у форматі дистанційних слухань та письмових процедур.
- ✓ Слід заохочувати використання альтернативних способів вирішення спорів.
- ✓ Суди та політики повинні розглянути можливість продовження термінів та строків давності, а також переглянути стимули для тих, хто визнає свою провину якомога раніше, за умови дотримання права на захист та міжнародних стандартів.
- ✓ Слід повернутись до обговорення того, як можуть бути усунені застійні явища в системі кримінального судочинства.

Нові види справ

- ✓ Розгляд справ щодо існуючих правопорушень має відбуватися із застосуванням не лише міжнародних стандартів, але й поточної практики.
- ✓ Розгляд справ щодо нових правопорушень, а також нові закони повинні

відповідати принципам правової визначеності, пропорційності, необхідності та недискримінації.

- ✓ При визначенні покарання слід послідовно враховувати фактори, пов'язані з пандемією.

Організація роботи судів та судова адміністрація

- ✓ Сильна та незалежна судова адміністрація є вкрай важливою.
- ✓ Потрібні додаткові фінансові інвестиції для коригування інфраструктури судів.
- ✓ Розподіл справ має бути справедливим, заснованим на правилах та прозорим.
- ✓ Мають бути дотримані міжнародні стандарти щодо призначення, просування та кар'єрного зростання у системі судової влади.
- ✓ Суди повинні збирати власну статистику та дані щодо реагування на пандемію.
- ✓ Навчання суддів та судового персоналу має продовжуватися, а також має запроваджуватись нове навчання щодо дій за умов нових реалій, включаючи навчання щодо міжнародних стандартів.

ДОДАТОК 2: СПИСОК РЕСУРСІВ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Загальні ресурси щодо судів та COVID-19

Консультативна рада європейських суддів (CCJE), [Заява Голови CCJE, Роль суддів під час та після пандемії COVID-19: уроки та виклики](#), CCJE(2020)2, 24 червня 2020 року.

Рада адвокатур та товариств юристів Європи (CCBE), [Опитування CCBE: обмін досвідом та найкращими практиками між адвокатурами](#), 2020 р.

Рада Європи, поважаючи демократію, верховенство права та права людини в рамках санітарної кризи COVID-19. Інструментарій для держав-членів, 7 квітня 2020 року, SG/Inf(2020)11.

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ), [Заява СЕРЕЈ. Вивчені уроки та виклики, що постають перед судовою владою під час та після пандемії COVID-19](#), СЕРЕЈ, Спеціальне віртуальне пленарне засідання СЕРЕЈ, Страсбург, 10 червня 2020 року.

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ), [Заключне слово Ханни Юнкер. Департамент правосуддя та правового співробітництва Генерального директорату з прав людини та верховенства права](#), СЕРЕЈ, Спеціальне віртуальне пленарне засідання СЕРЕЈ, Страсбург, 10 червня 2020 року.

Fair Trials, [Коментар: COVID-19-загроза справедливому кримінальному судочинству?](#), FairTrials.org, 7 квітня 2020 року.

Fair Trials, [Захист права на справедливий суд під час пандемії коронавірусу: дистанційне провадження у кримінальному судочинстві](#), FairTrials.org, 30 березня 2020 року.

Агентство з питань основоположних прав, [Пандемія коронавірусу в ЄС – наслідки з точки зору основоположних прав: фокус на застосунках з відстеження контактів](#), Бюлетень №2, 21 березня – 30 квітня 2020 року, стор. 28.

Видатна Асоціація адвокатів Мадрида, [Секторальне керівництво щодо COVID-19](#), Відділ прав людини, квітень 2020 року, (іспанською).

Міжнародна комісія юристів (МКЮ), [Права людини у часи COVID-19: передова та центр – новини, статті, огляди, юридичні блоги, відео МКЮ](#), 6 квітня 2020 року (веб-сайт із відповідними документами та відео матеріалами).

Міжнародна комісія юристів (МКЮ), [Керівництво МКЮ щодо судів та COVID-19](#), 7 квітня 2020 року.

Міжнародна комісія юристів (МКЮ), [Вплив заходів з протидії поширенню пандемії COVID-19 на доступ до правосуддя в Азербайджані, Казахстані, Киргизстані, Росії, Україні та Узбекистані](#), стисла довідка, 2020, стор. 13.

Б. Кранс та ін. (Krans, B. et al.), [Цивільне судочинство та COVID-19](#), Septentrio Reports 5, 2020 р.

Magistrats Européens pour la Démocratie et les Libertés (MEDEL), [Правосуддя та виклики у часи пандемії в Європі](#), 1 червня 2020 року.

Nuffield Family Justice Observatory, [Проведення дистанційних слухань у системі правосуддя у сімейних справах: швидкі консультації](#), 2020 р.

Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ) [Зобов'язання ОБСЄ щодо людського виміру та реагування держав на пандемію Covid-19](#), липень 2020 р.

Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ) та Асоціація із запобігання катуванням, Керівництво. Моніторинг місць позбавлення волі протягом пандемії COVID-19, Варшава, ОБСЄ/БДІПЛ та АРТ 2020 р.

Penal Reform International, [Коронавірус. Запобігання шкоді та порушенням прав людини в системах кримінального судочинства](#), 14 липня 2020 року.

М. Поллард, М. Ларонш та В. Гранде (M. Pollard, M. Laronche and V. Grande), [Симпозіум щодо COVID-19: суди та коронавірус \(Частина I\)](#), OpinioJuris.org, 3 квітня 2020 року.

М. Поллард, М. Ларонш та В. Гранде (M. Pollard, M. Laronche and V. Grande), [Симпозіум щодо COVID-19: суди та коронавірус \(Частина II\)](#), OpinioJuris.org, 3 квітня 2020 року.

Постійний міжнародний форум господарських судів, [Здійснення правосуддя під час пандемії COVID-19 та подальше використання технологій](#), Меморандум, 29 травня 2020 року.

Постійний міжнародний форум господарських судів, [Найкраща практика управління справами – робочі припущення, напрацьовані першою Міжнародною робочою групою SIFoCC](#), 2 травня 2020 року.

Н. Сан і Л. Зіллі (N. Sun and L. Zilli), [Симпозіум з COVID-19: застосування кримінальних покарань під час реагування на COVID-19 – нараження на ризик та передання, частина I](#), OpinioJuris.org, 3 квітня 2020 року.

Trial International, [Правосуддя у добу коронавірусу](#), травень 2020 року.

UNODC, [Керівні примітки. Забезпечення доступу до правосуддя у контексті COVID-19](#), травень 2020 року.

Гелдер Е., Крамер К. та Темелі Е. (Gelder, E., Kramer, X. and Themeli, E.), [Доступ до правосуддя за часів корони: коли COVID-19 наводить переконливі доводи на користь ширшої діджиталізації правосуддя](#), ConflictofLaws.net, оновлення 8 квітня 2020 року.

Вільядієго Бурбано, Кароліна (Villadiego Burbano, Carolina), [Судові системи у період COVID-19: Південноамериканський досвід](#), 29 квітня 2020 року.

Матеріали з проведення відеоконференцій

Ради Європи, [Регіональний онлайн-круглий стіл на тему «Відеоконференція в судовому процесі: стандарти прав людини»](#), 18 червня 2020 року.

Дево, Д. та Фраттаролі, С (Devoe, D. and Frattaroli, S.), [Відеоконференції у залі суду: переваги, занепокоєння та шляхи просування вперед](#).

Комісія з питань рівності та прав людини, [Інклюзивне правосуддя: система, розроблена для всіх](#), червень 2020 року.

Fair Trials, [Коментар: оцінка впливу дистанційного правосуддя на право на справедливий судовий розгляд](#), 5 травня 2020 року.

Найджел Філдінг та ін. (Nigel, N. et al.), [Оцінка здійснення правосуддя за підтримки відео-технологій](#), Уповноважений у справах поліції та злочинності Сассексу та Університет Суррея, Кінцевий звіт, версія 11, березень 2020 року.

Матеріали щодо окремих країн

СЕРЕЈ, [Управління організацією роботи судової влади – збірка коментарів та зауважень щодо різних країн](#), 15 жовтня 2020 року.

Рада Європи, [Вплив COVID-19 на судову співпрацю у кримінальних справах – резюме інформації, зібраної Eurojust та EЈN](#), 7693/4/20, REV 4, 18 вересень 2020 р.

Угорський Гельсінський комітет, [Основні зміни в угорському кримінальному провадженні через COVID-19](#), 1 червня 2020 року (резюме англійською мовою про зміни, внесені до кримінального процесу внаслідок пандемії).

Галіч А. (Galič, A.), [Цивільний процесу у Словенії у добу COVID-19](#), Septentrio.uit.no, 21 квітня 2020 року.

Грейвер, Х.П (Graver, H.P.), [Боротьба з вірусом та верховенство права – доповідь про стан справ у Норвегії](#), 13 квітня 2020 року.

Заходи безпеки та процедури організації роботи у грецьких адміністративних судах протягом усієї пандемії COVID-19 (березень 2020-червень 2020), дослідження.

Інші веб-сайти

<<https://remotecourts.org/>>

<<https://cmja.biz/forum-introduction>>: Асоціація мирових суддів та суддів Співдружності започаткувала онлайн-форум. Форум призначений лише для учасників та захищений паролем.

<<https://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=E9A83AEF-6B17-4A54-815F-1C6E0D600163>>: Буклет, виданий ІВА, узагальнює те, що відбувається в деяких юрисдикціях.